

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ФІЛІАЛ**

Т.Брежнєва

**ДОСВІД ДРУГОЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ТРЕТЬОЇ „ХВИЛІ” РОЗШИРЕННЯ НАТО:
ОБОРОННІ ТА ВІЙСЬКОВІ ПИТАННЯ**

Препринт

Під редакцією
проф. А.Шевцова

Дніпропетровськ
2005

ЗМІСТ

I. Розширення НАТО: передумови та мотиви	3
II. Досвід вступу до НАТО країн другої «хвилі» розширення.....	12
II.1 Проблемні питання оборонної та військової реформ	12
II. 2. План дій заради членства	17
II.3 Країни Балтії.....	19
II.4. Словенія	24
II.5. Словаччина	26
II.6 Румунія	28
II.7 Болгарія	32
III. Перспективи третьої «хвилі» розширення НАТО	35
IV. Україна – НАТО: стан відносин та перспективи членства.....	43
IV.1 Основні досягнення України на шляху до членства в НАТО.....	43
IV.2 Перспективи інтеграції та шляхи отримання членства.....	52
Висновки	58
Джерела та література.....	61

I. Розширення НАТО: передумови та мотиви

Перспектива приєднання нових членів була закладена з самого початку існування Альянсу - в основному документі Північноатлантичному Договорі (стаття 10). Початок процесу розширення співпав із створенням на основі Північноатлантичного Договору безпосередньо Організації цього Договору – НАТО.

У 1950 році з початком Корейської війни була прийнята низка важливих рішень, яка створила передумови для розширення Альянсу через прийняття нових членів, не дивлячись на те, що такі дії передбачали внесення змін до Північноатлантичного Договору. Визначальними стали рішення, які були прийняті на п'ятій сесії Ради НАТО в Нью-Йорку у вересні 1950 р. про створення Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі під централізованим командуванням та прийняття стратегії «передових рубежів».

Вступ Греції та Туреччини у 1952 р. – перших країн, які висловили побажання - був темою тривалих консультацій майже два роки. З одного боку, приєднання цих країн до Альянсу несло очевидні переваги - можливість створення регіонального командування на Близькому Сході, з іншого боку, це накладало стратегічні зобов'язання на Альянс, який розширювався по відношенню як до Близького Сходу, так і до Кавказу. Крім того, деякі уряди країн-членів мали застереження, що вступ Туреччини, яка мала загальний кордон з СРСР та Болгарією, міг би підсилити напруження міжнародної ситуації. Однак, після детального вивчення всіх політичних і військових аспектів проблеми й підтримки Сполучених Штатів результат виявився сприятливим для Греції і Туреччини.

Стратегія передових рубежів ("forward strategy"), суть якої полягала в тому, що будь-якій агресії треба протистояти так далеко на сході, наскільки можливо, щоб гарантувати оборону всіх європейських країн-членів НАТО, передбачала участь німецьких підрозділів і використання німецьких виробничих потужностей для оснащення цих збройних сил. Але, оскільки європейські країни побоювались озброєння Німеччини, було розроблено плани створення нової оборонної структури — Європейського оборонного співтовариства (ЄОС), — яке б об'єднувало війська Франції, Італії, Бельгії, Нідерландів, Люксембургу, та Західної Німеччини. Така структура могла б тримати німецькі сили під контролем єдиного командування і спрямовувати їх проти спільного ворога. У 1952 році у Парижі було підписано пакет угод про відновлення суверенітету Західної Німеччини і утворення ЄОС. Однак у процесі ратифікації парламент Франції відкинув договір про ЄОС. Це спонукало Сполучені Штати прагнути членства Західної Німеччини в НАТО. Необхідні юридичні процедури було завершено у травні 1955 року. Одночасно Західну Німеччину було залучено до Західноєвропейського Союзу (ЗЄС).

Питання членства в НАТО Іспанії неодноразово обговорювалось починаючи з 1952 року, коли Португалія висунула таку пропозицію у зв'язку з прийняттям до лав Альянсу Туреччини та Греції. З початку 80-х років минулого століття дискусії з цього приводу стали особливо активними. Причиною були кілька обставин. По-перше, закінчувався термін дії угод про військові бази Сполучених Штатів на території Іспанії. З цього приводу Іспанії необхідно було визначитись, або позбутись іноземної військової присутності і стати нейтральною країною, або

формалізувати залучення до спільних структур безпеки через членство в НАТО. По-друге, Іспанія через опір з боку Франції не могла вступити до Європейського економічного співтовариства і тому розглядала членство в НАТО як можливий механізм подолання цього опору. За підтримки Сполучених Штатів Іспанія стала членом НАТО через півроку після подання заявки на членство — у травні 1982 року.

Після закінчення "холодної війни" основною проблемою для НАТО стала відсутність бачення подальшої ролі Альянсу. Однак, на той час Альянс був найбільш ефективним механізмом європейського залучення США. Процес формування нових напрямів розвитку НАТО підштовхнули як посилення патронажу Німеччини над Центральною та Східною Європою, особливо країнами Вишеградської групи й формування незалежного від НАТО Єврокорпусу, так і неспроможність ООН, ОБСЄ і ЄС зупинити війну на Балканах.

У січні 1994 року на Брюссельському саміті НАТО була підтверджена відкритість Альянсу для членства інших європейських держав, які спроможні втілювати в життя принципи Вашингтонського договору і робити свій внесок у безпеку північноатлантичного регіону. Для запобігання деградації Альянсу в умовах відсутності масштабної зовнішньої загрози й незалежної від США оборонної інтеграції європейських країн було задіяно кілька механізмів: Багатонаціональні об'єднані оперативно-тактичні сили (БООТС), Партнерство заради миру (ПЗМ) і розширення (спочатку на рівні принципової можливості).

Протягом 1995 року тривав процес вивчення всіх аспектів майбутнього розширення й в результаті було підготоване "Дослідження з питань розширення НАТО", яке у вересні 1995 року було передане зацікавленим країнам-партнерам і оприлюднене. Таким чином була сформована основна мета подальшого розширення - вдосконалення безпеки і поширення стабільності в євроатлантичному регіоні. У дослідженні робиться висновок, що розширення Альянсу не тільки сприятиме зміцненню стабільності та безпеки країн євроатлантичного регіону, але сприятиме демократичним реформам; встановленню цивільного та демократичного контролю над збройними силами; стимулюватиме поширення стилю і навичок співпраці, консультацій та досягнення консенсусу, які характерні для відносин між членами Альянсу, та допомагатиме розвитку добросусідських відносин; збільшить прозорість оборонного планування та військових бюджетів, тим самим зміцнюючи довіру між державами, а також підтримає тенденцію до інтеграції та співпраці в Європі. Більше того, воно зміцнить здатність Альянсу робити свій внесок у європейську та світову безпеку і підтримувати миротворчу діяльність ООН та ОБСЄ, а також посилить і розширить трансатлантичне партнерство.

Дослідження підтвердило, що, як і в минулому, будь-яке майбутнє збільшення кількості членів Альянсу має здійснюватись через приєднання нових членів до Північноатлантичного договору згідно зі Статтею 10. Після вступу нові члени користуються всіма правами та приймають усі зобов'язання за Договором, їм необхідно погодитись з усіма принципами, процедурами та політикою, які схвалені членами Альянсу на момент їхнього вступу, та виконувати їх.

У Дослідженні були сформульовані перші умови, які необхідно виконати країнам, щоб отримати запрошення.

По-перше, вирішальним чинником у прийнятті Альянсом рішення про запрошення тієї чи іншої країни до вступу є бажання та спроможність взяти на себе такі зобов'язання не тільки на папері, а й на практиці.

По-друге, держави, які втягнуті в етнічні конфлікти або зовнішні територіальні спори повинні врегулювати такі конфлікти в мирний спосіб відповідно до принципів ОБСЄ, перед тим як вони можуть стати членами Альянсу.

По-третє, важливим чинником визначалась спроможність зацікавлених країн робити свій військовий внесок у колективну оборону, підтримку миру та інші нові місії Альянсу.

Остаточо ж, робився висновок в Дослідженні, країни-члени Альянсу прийматимуть рішення щодо запрошення нового члена до вступу на основі консенсусу. Свої рішення вони ґрунтуватимуть на власному судженні щодо того, чи може конкретна країна зробити свій внесок в безпеку та стабільність Північноатлантичного регіону при цьому жодна країна за межами Альянсу не матиме права вето або “права нагляду” щодо процесу розширення чи рішень, які прийматимуться з цього приводу [1].

На Мадридському самміті в липні 1997 року, в кінці складного і всеосяжного процесу обговорення та інтенсивного індивідуального діалогу із зацікавленими країнами-партнерами, глави держав та урядів членів Альянсу запросили Польщу, Угорщину та Чеську Республіку розпочати переговори про вступ до НАТО. Це запрошення ознаменувало початок так званої першої «хвилі» розширення НАТО після закінчення «холодної війни».

Два найбільш очевидні мотиви її ініціації — це 1) виключення пошуку Німеччиною нових, альтернативних трансатлантичним, механізмів забезпечення її безпеки, і 2) недопущення виникнення у Європі відмінних від НАТО міжнаціональних інтегрованих військових структур – підтримка “натоцентричності” європейської системи безпеки - що вимагало від Альянсу розширення членства, причому розширення відкритого, такого що сприймалося б як процес, а не подія. Якби НАТО оголосила про разове розширення, як то пропонувала Франція, це означало б новий розподіл сфер впливу. Партнерство заради миру, позбавлене опори на можливість членства в НАТО, втратило б свою ефективність й підштовхнуло б до пошуку геополітичних альтернатив. Важливим елементом розширення першої “хвилі” було лобіювання цього процесу провідними західними виробниками зброї. Кожен новий член НАТО повинен був би витратити значну частину свого бюджету на технічне переоснащення озброєннями та військовою технікою західного виробництва. Це забезпечувало необхідний тиск на користь розширення з боку оборонних компаній країн Альянсу, особливо США.

Не дивлячись на те, що інтенсивний політичний діалог з проблем членства відбувався і з багатьма іншими країнами на Мадридському самміті 1997 року, запрошення приєднатись отримали тільки Польща, Угорщина та Чехія. Протягом двох років було завершено необхідні юридичні процедури й у квітні 1999 року Альянс зустрів вже у розширеному складі.

Зробивши перший крок у своєму розширенні, НАТО супроводила його створенням нової системи міжнародних відносин, яка не дозволяла цій організації відмовитись від наступних кроків. Але щодо наступної фази розширення був застосований дещо інший - «повільніший» підхід. В основному він був спричинений баченням проблем та ризиків у сфері безпеки, які були окреслені в Стратегічній концепції 1999 р. Безпека Альянсу, говорилося в Концепції, - залежить від численних військових й невійськових факторів ризику, що є багатовекторними й важко передбачуваними. Серед них – непевність та нестабільність всередині та поза межами Євроатлантичного регіону, можливість

регіональних криз на периферії Альянсу, що можуть швидко набувати великих масштабів. деякі країни Євроатлантичного регіону та поза його межами переживають серйозні економічні, соціальні та політичні труднощі. Етнічні та релігійні конфлікти, територіальні суперечки, неадекватні або невдалі спроби провести реформи, порушення прав людини. Розпад держав може призвести до локальної або навіть регіональної нестабільності. Внаслідок цього виникає напруга, що може спричинити кризи, які будуть позначатися на євроатлантичній стабільності та призводити до людських страждань та військових конфліктів. такі конфлікти можуть мати вплив на безпеку Альянсу через поширення на територію сусідніх країн, в тому числі і держав Альянсу. Вони також можуть в інший спосіб вплинути на безпеку інших країн [2].

Таким чином, основою для безпеки і стабільності в Європі вважався внутрішній устрій європейських країн, а саме — розвинута демократія і ринкова економіка. Виходячи з цього, метою НАТО як організації безпеки мало б бути сприяння необхідним перетворенням. Високі критерії членства і повільне розширення, призначене скоріше для демонстрації самої можливості такого членства, були б ідеальним інструментом досягнення цієї мети. Якщо ж країна не відповідала західним критеріям демократії і ринкової економіки і при цьому не демонструвала бажання змінюватись, вона ставала для НАТО джерелом загрози.

Отже, поширення думки, що чим повільніше буде процес розширення, тим більший трансформуючий ефект буде справлено на претендентів із Східної Європи спричинило прийняття на Вашингтонському самміті НАТО у 1999 р. Плану дій заради членства (Membership Action Plan).

План дій заради членства (ПДЧ) розроблений для того, щоб допомогти бажаним країнам підготуватись до вступу до Альянсу через надання порад, допомоги та практичної підтримки з певних аспектів членства в НАТО. Таким чином було введено в процедуру вступу до НАТО етапу “кандидатства”. Відтоді країни, які проявляли політичну волю до членства в Альянсі, спочатку повинні були приєднатись до Плану дій заради членства, що означало їхнє визнання з боку НАТО як кандидатів на вступ. Нова процедура означала цілеспрямовану підготовку до членства під загальним наглядом відповідних структур Альянсу.

Від країн-претендентів очікується досягнення певних результатів в *політичних та економічних сферах*. До них належать: врегулювання будь-яких міжнародних, етнічних або зовнішніх територіальних суперечок мирними засобами; демонстрація відданості верховенству права та правам людини; встановлення демократичного контролю над своїми збройними силами; забезпечення стабільності та добробуту через економічну свободу, соціальну справедливість та відповідальність за охорону довкілля.

Оборонні й військові питання стосуються здатності країни робити свій внесок в колективну оборону Альянсу та нові місії, що перед ним повстають. Широкомасштабна участь в ПЗМ є невід’ємним компонентом. Через індивідуальні програми ПЗМ країни-претенденти можуть вирішувати важливі питання, пов’язані з членством в НАТО. До цілей Партнерства для країн-претендентів входять такі цілі планування, які мають найбільше значення для країн, що претендують на членство в Альянсі.

Питання ресурсів зосереджені на необхідності виділення країнами-претендентами таких ресурсів на оборону, які дадуть можливість їм виконати свої колективні зобов’язання, пов’язані з майбутнім членством в НАТО.

Питання безпеки стосуються впровадження в країнах-претендентах необхідних процедур для захисту секретної інформації.

Правові аспекти вимагають від країн-претендентів забезпечення відповідності національному законодавству юридичних домовленостей і угод, якими регулюється співпраця в НАТО [3].

Але участь у ПДЧ не гарантує майбутнього членства, так само, і План не складається лише з переліку завдань, які країни-претенденти мають виконати. ПДЧ забезпечує конкретний зворотній зв'язок і поради з боку НАТО країнам-кандидатам щодо підготовки до майбутнього членства. Він потребує виконання широкого спектра заходів з посилення позицій кожної з країн-претендентів. ПДЧ не замінює програму “Партнерство заради миру”. Участь претендентів у ПЗМ і Процесі планування і оцінки збройних сил (ППОС) пристосована до їхніх потреб. Широкомасштабна участь в ПЗМ/ППОС є необхідною передумовою, оскільки вона дає країнам-претендентам змогу досягти сумісності з підрозділами НАТО і підготувати структуру і спроможність своїх сил до можливого членства. Як і ПЗМ, ПДЧ керується принципом самодиференціації: країни-претенденти вільні вибирати ті елементи ПДЧ, які найкраще відповідають їхнім власним національним пріоритетам і обставинам.

Усі претенденти, готуючись до можливого членства, подають Щорічну національну програму (Annual National Program), в якій висвітлюються політичні, економічні, оборонні/військові, правові питання, а також ресурси і безпека. Вони визначають свої завдання, цілі і робочі графіки. Ці програми мають оновлюватись щороку самою країною-претендентом, але будь-коли можуть бути змінені чи доповнені.

НАТО стежить за результатами роботи кожного претендента і надає політичні та технічні поради. Заради обговорення результатів з кожною країною-претендентом проводяться зустрічі Північноатлантичної ради. Протягом року на різних семінарах і засіданнях військові і цивільні експерти з НАТО обговорюють широкий спектр питань, що стосуються членства в Альянсі.

Кожної осені між країнами-членами Альянсу та кандидатами відбуваються консультації щодо програми. За цим попереднім діалогом наступної весни слідує більш детальне обговорення в столиці країни-кандидата за участю групи НАТО, яка складається з військових та цивільних фахівців. На основі цього обговорення виробляється індивідуальний звіт про досягнення кожної з країн-кандидатів. Це, в свою чергу, стає основою для подальшого обговорення між послами країн-членів НАТО і делегаціями кожної з країн-кандидатів. Ці делегації, як правило, очолюють міністри закордонних справ або оборони. Таке обговорення проводиться перед весняними засіданнями на рівні міністрів, на яких міністри країн-членів НАТО ознайомлюються з загальним звітом про ПДЧ.

Такий інтенсивний процес спрямований на забезпечення, з одного боку, ознайомлення союзників з найдетальнішою інформацією про підготовку країн-кандидатів до членства, а з іншого - повного розуміння країнами-кандидатами того, що від них очікується як майбутніх членів НАТО. Він також допомагає виявити сфери, в яких Альянс як організація, або окремі його члени, мають посилити допомогу кандидатам у підготовці до членства. Визначально, що робота за Планом не припиняється навіть після вступу країни до Альянсу, оскільки умови, окреслені ПДЧ не можливо виконати за короткий термін. В деяких галузях, що належать до ПДЧ, таких як питання безпеки та правові питання, робота повинна бути завершена

до отримання запрошення. В інших, зокрема оборонних та військових сферах, країнам-кандидатам скоріше за все необхідно буде продовжувати роботу з інтеграції до Альянсу ще багато років.

Друга «хвиля» розширення НАТО після «холодної війни» виглядала далеко не такою певною, як попередня. Багато сумнівів, щодо щирості політики "відкритих дверей" виникло після того, як на ювілейному Вашингтонському самміті, присвяченому 50-річчю НАТО, жодна з країн-кандидатів не отримала запрошення до вступу. Проте розробка Плану отримання членства та, що навіть важливіше, оголошення намірів Альянсу оцінити на самміті 2002 року досягнення країн-кандидатів у підготовці до вступу, відповідали очікуванням прихильників подальшого розширення: було започатковано процес, що поставив НАТО в умови, за яких неприйняття нових членів в 2002 році серйозно підірвало б довіру до Альянсу. Відтоді, як влітку 2001 року Генеральний секретар НАТО лорд Дж.Робертсон, говорячи про Празький самміт 2002 року, публічно заявив, що "нульовий варіант" вже навіть не розглядається, питання щодо наступної хвилі розширення Альянсу полягало вже не в тому, коли, а які саме країни приєднаються до Альянсу [4].

Після Вашингтонського самміту до Плану дій приєдналися Албанія, Болгарія, Македонія, Румунія, Словаччина, Словенія, Естонія, Латвія та Литва.

Питання більш широкого розширення стало предметом практичних дискусій. Проблема, перед якою опинилась НАТО, полягала у тому, що до Словенії — держави, яка за оцінками щодо ПДЧ була найбільш готова до вступу - щільною групою примикали відразу чотири країни — Словаччина, Естонія, Латвія і Литва. Таким чином, треба було запрошувати або одну, або відразу п'ять країн.

Наступна значна зміна в політиці НАТО щодо розширення та її відносин з Росією сталась після терактів 11 вересня 2001 р. Важливим аспектом формування планів розширення НАТО після терактів 11 вересня стало зростання військової ролі Румунії та Болгарії. До значення, яке ці країни мали для стабілізації на Балканах, додалась їх вдала участь в антитерористичній кампанії. З території Болгарії злітали американські літаки-заправники, які зустрічались над Каспійським морем з бомбардувальниками, що завдавали ударів у Афганістані. Невеликий болгарський підрозділ взяв участь в Міжнародних силах з підтримки безпеки, що розташовані навкруги Кабулу. Румунія зробила аналогічний внесок. В цілому, це призвело до того, що до реальних претендентів отримати запрошення на Празькому самміті додалось ще дві країни.

В більш широкому вимірі, при формуванні планів подальшого розширення НАТО актуальними знов стали питання стратегії і військових можливостей претендентів, тепер вже в контексті глобальної боротьби з тероризмом. Демократичний устрій і ринкова економіка залишились передумовами членства, але втратили в планах Альянсу абсолютне і самодостатнє значення.

У листопаді 2002 року на самміті у Празі лідери НАТО запросили сім країн - Болгарію, Румунію, Словаччину, Словенію, Естонію, Латвію та Литву - приєднатись до Альянсу.

Одночасно з запрошенням семи нових членів на Празькому самміті 2002 р. НАТО розпочала широкомасштабну трансформацію, головною метою якої є реагування на нові загрози: тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, асиметричні загрози та ін. Великомасштабна програма трансформації повинна змінити методи проведення операцій НАТО. Вдосконалення потенціалів,

створення Сил швидкого реагування, нова командна структура та розбудова нових відносин з союзниками та партнерами мають підвищити ефективність Організації Північноатлантичного договору. Вважається, що від спроможності країн-членів трансформувати й створити “нову НАТО” буде залежати рівень довіри до неї й ефективність вирішення поставлених завдань. Сенсом запрошення великої кількості нових членів було, у тому числі, й створення необхідних умов для такої реформи. Особливість же вступу нових членів полягала в тому, що, за словами тодішнього Генерального Секретаря НАТО лорда Дж.Робертсон, «вони сідають в потяг, який рухається» [5].

Таким чином, досягнення відповідності й відданості базовим принципам Північноатлантичного договору, а також спроможність “сприяти безпеці” на євроатлантичному просторі є необхідними умовами вступу в НАТО. Виконання вимог щодо набуття членства, окреслені Планом дій заради членства, дозволяють країні довести свою відданість принципам демократії й ринкової економіки — базовим принципам Північноатлантичного договору. Спроможність сприяти безпеці на євроатлантичному просторі традиційно визначається на воєнний час — здатність до власної та колективної оборони, та на мирний час — здатність приймати участь у спільних з НАТО місіях.

Альянс й надалі буде проводити політику „відчинених дверей”, що було підтверджено на наступному Стамбульському самміті. Передбачається, що сім нових членів не будуть останніми. Кожна так звана „хвиля” розширення НАТО має власні характерні риси. Перша „хвиля” – вступ до НАТО Польщі, Чехії та Угорщини – не тільки знаменувала собою початок процесу розширення, а була, ймовірно самою складною для країн-кандидатів, оскільки на їх досвіді вироблялись умови, процедури й інструменти розширення, які існують сьогодні.

Країни другої „хвилі”, які приєднались до Альянсу в квітні 2004 року, вже діяли згідно Плану дій заради членства. Крім цього, друга „хвиля” була безпрецедентно великою: ще ніколи до НАТО не вступала така кількість країн. Це становило певні труднощі та викликало побоювання щодо того чи не послабить це НАТО, адже набагато збільшувалась зона відповідальності щодо якої діє Стаття 5 Північноатлантичного Договору. Виникали питання чи будуть ці країни „постачальниками”, а не „користувачами” безпеки, чи не внесе це розлад у трансатлантичну єдність в процесі досягнення консенсусу під час прийняття політичних рішень.

Таким чином, за роки, що минули процес розширення НАТО набував нових рис, але визначальним завжди було питання стратегічної доцільності вступу кожного нового члену. Після закінчення “холодної війни” баланс інтересів при прийнятті рішень про запрошення до НАТО нових членів суттєво змінився.

Під час першої “хвилі” пріоритетними для Альянсу розширення були політичні та оборонно-промислові інтереси: у фокусі уваги знаходились політичні перетворення в країнах-аспірантах та їх готовність закуповувати нові озброєння, а суто військові питання опинились у тіні визнання з боку НАТО відсутності масштабної військової загрози.

Під час прийняття НАТО рішень щодо другої “хвилі” розширення військові інтереси стали важливішими за оборонно-промислові й вирішальними стали питання створення військових підрозділів, здатних виконувати нові місії НАТО та модернізації військової інфраструктури, необхідної для підтримки колективних дій. Зміна пріоритетів висунула на перший план головний мотив розширення —

поліпшення безпеки євроатлантичного простору. Для другої “хвилі” він проявився безпосередньо у сфері суто військових інтересів.

Сім країн - Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина та Словенія – які 29 березня 2004 року офіційно стали членами НАТО увійшли до так званої другої «хвилі» розширення НАТО - найбільший в історії. Внаслідок вступу до Альянсу нових держав розширилася зона безпеки і стабільності на європейському континенті, і нині під захистом НАТО перебуває майже 45 мільйонів громадян європейських країн.

Для нових членів вступ до НАТО став логічним завершенням тривалого підготовчого процесу, що зайняв практично десятиліття. Процес підготовки почався із приєднання до програми НАТО "Партнерство заради миру" у 1994 р. З 1999 року, усі ці країни долучились до співпраці у рамках Плану дій заради членства. Протягом цього процесу сім нових країн-членів здійснили широкомасштабну програму складних реформ у багатьох різних галузях, виходячи далеко за межі виключно питань безпеки, оборони та військових структур. Втілюючи реформи у життя, ці країни разом із іншими державами-партнерами НАТО долучилися до багатьох операцій Альянсу, зокрема, взяли участь у миротворчих місіях під проводом НАТО на Балканах та в Афганістані.

На Празькому самміті НАТО у 2002 р. ці країни отримали запрошення почати переговори про приєднання до Альянсу. Внаслідок переговорів були визначені терміни завершення необхідних реформ, які були передані країнами-кандидатами на затвердження Альянсом. Деякі з них передбачали далекосяжні перетворення, а окремі тривають і нині, навіть після вступу до Альянсу. Під час визначення термінів враховувалося кілька чинників, зокрема, досягнення поточних цілей ПДЧ, "Цілей партнерства", а також щорічних Національних Програм, які кожна країна виконувала індивідуально.

На другому етапі процесу прийняття нових членів кожна країна-кандидат офіційно заявила про свою згоду з обов'язками та зобов'язаннями, що походять від членства, включаючи намір завершити реформи у запланований термін. З цією метою вони надіслали Листи про наміри за підписом міністрів закордонних справ на адресу Генерального секретаря НАТО.

Третім кроком стала підготовка Альянсом протоколів про приєднання до Вашингтонського договору для кожної запрошеної країни. Ці протоколи фактично є поправками або додатками до Договору і з моменту підписання стають його невід'ємною частиною. 26 березня 2003 року послы держав-членів НАТО підписали ці документи і у такий спосіб уможливили приєднання запрошених країн до Північноатлантичного договору. Відтоді представники країн-кандидатів почали брати участь у засіданнях Північноатлантичної ради та більшості комітетів НАТО як спостерігачі.

Потім уряди держав-членів НАТО мали ратифікувати протоколи відповідно до вимог національного законодавства та процедур, адже у кожній країні своя процедура ратифікації. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки для прийняття закону необхідно, щоб він набрав щонайменше дві третини голосів у Сенаті. В інших країнах, зокрема у Великій Британії, процедура офіційного парламентського голосування не передбачається. Після ратифікації протоколів Сенатом Франції 5 лютого 2004 року, процес ратифікації в державах НАТО був завершений.

На п'ятому, завершальному етапі процесу приєднання - підписання протоколів кожною запрошеною країною відповідно до внутрішніх процедур – ратифікаційні

грамоти були передані до Держдепартаменту США, де зберігається оригінал Вашингтонського договору. З цієї нагоди 29 березня 2004 року у Білому домі відбулася спеціальна церемонія, яка ознаменувала, що сім нових держав офіційно стали членами Альянсу.

Таким чином, аналіз етапів розширення НАТО дозволяє зробити висновок, що на даний час даний процес набув власних характерних рис. З початку існування НАТО й до закінчення „холодної війни” приєднання нових членів до Альянсу відбувалось виходячи зі стратегічних міркувань необхідності для НАТО членства тієї чи іншої країни, звісно, з урахуванням змін в міжнародній ситуації.

Після закінчення „холодної війни” був розпочатий процес, який саме й був названий „розширенням”. Він також мав особливості й проходить у формі так званих „хвиль” розширення. Перша „хвиля” – вступ до НАТО Польщі, Чехії та Угорщини – не тільки знаменувала собою початок процесу розширення, а була, ймовірно самою складною для країн-кандидатів, оскільки на той час не були вироблені умови, процедури й інструменти розширення, які існують сьогодні. Країни другої „хвилі”, які приєднались до Альянсу в квітні 2004 року, вже діяли згідно Плану дій заради членства. Крім цього, друга „хвиля” була безпрецедентно великою: ще ніколи до НАТО не вступала така кількість країн. Це становило певні труднощі та викликало побоювання щодо того чи не послабить це НАТО, адже набагато збільшувалась зона відповідальності щодо якої діє стаття 5 Північноатлантичного Договору. Виникали питання чи будуть ці країни „постачальниками”, а не „користувачами” безпеки, чи не внесе це розлад у трансатлантичну єдність в процесі досягнення консенсусу під час прийняття політичних рішень. Оскільки двері Альянсу залишаються відчиненими, можна прогнозувати й третю „хвилю” розширення, яка, ймовірно, також буде унікальною.

II. Досвід вступу до НАТО країн другої «хвилі» розширення.

II.1 Проблемні питання оборонної та військової реформ

Оборонні реформи, які запроваджувались в країнах Центральної та Східної Європи за активної підтримки НАТО, йшли, головним чином, у напрямку скорочення збройних сил та формування сил, здатних виконувати операції з підтримки миру. Перспектива вступу до НАТО стала головним аргументом на користь продовження оборонних реформ, участі в операціях під проводом НАТО та збільшення військових видатків. Програма "Партнерство заради миру", Процес планування та огляду сил (ППОС) та План дій заради членства (ПДЧ) створили інституційну основу для розробки заходів оборонної реформи. Позитивним у цьому процесі було те, що країни Центральної та Східної Європи збільшили свій внесок у виконання міжнародних операцій з підтримки миру, а головне - місій під проводом НАТО. Їх контингенти працювали ефективно і поступово перебирали дедалі складніші завдання. Участь у цих операціях сприяла розвитку майстерності задіяних формувань. Позитивний вплив існував і на загальному рівні військового розвитку цих країн, оскільки участь їх контингентів у міжнародних операціях відбувалася на основі ротації, а це сприяло поширенню фахового досвіду.

Однак, кількість проблем, які прийшлося подолати, поступово збільшувалась, оскільки сам розвиток спричиняв їх виникнення. Впливали також супутні чинники, оскільки були проведені значні скорочення оборонних бюджетів; суттєвого скорочення зазнали й самі збройні сили, які переорієнтовувались на виконання нових завдань; більшість програм матеріально-технічного постачання було згорнуто, а рівні підготовки знижено. Переорієнтування до нових завдань призводило до формування "двоюрисної" структури збройних сил, що складаються з елітних підрозділів, здатних виконувати військові завдання спільно з силами країн НАТО, та основної маси військових, що служать за призовом і мають дедалі нижчий рівень оперативної підготовки. Зменшення оборонних бюджетів та пріоритетна підготовка елітних частин нерідко призводили до скорочення видатків на утримання та підготовку інших підрозділів збройних сил.

Певною проблемою був вибір щодо формування збройних сил, зокрема питання комплектування: за призовом, контрактом, змішаною формою чи професіональних збройних сил. Хоча існувала загальна згода з тим, що військова реформа потребує більш професійних збройних сил. Особливістю розбудови відповідних збройних сил у республіках Балтії та Словенії було те, що збройні сили прийшлося створювати майже з нуля. Однак, це мало й певні позитивні моменти, оскільки створювати „нове” легше, ніж перенавчати та реорганізовувати „старе”.

Професійні збройні сили визначаються чотирма головними характеристиками, а саме: роллю, знаннями і уміннями, відповідальністю і системою просування по службі. Тобто мають чітко визначену й широко визнану роль стосовно як до зовнішніх функцій, так і до власного суспільства; володіють знаннями і навичками, необхідними для ефективного і результативного виконання цих функцій; мають чіткі правила, які визначають відповідальність як інституту збройних сил в цілому,

так і окремих військовослужбовців. Просування по службі в збройних силах залежить від особистих досягнень.

В Європі після „холодної війни”, на думку дослідників, формувались чотири різні моделі професійних збройних сил:

- модель “демонстрація сили”, коли збройні сили головним чином орієнтовані на розгортання військової сили за межами власної території;
- модель “територіальна оборона”, коли збройні сили орієнтовані в першу чергу на національну оборону, але здатні робити обмежений внесок в багатонаціональні операції за межами своїх територій;
- модель “нейтральна, але пильна”, коли невеликі збройні сили передусім орієнтовані на національну оборону, але великою мірою покладаються на масову мобілізацію у разі війни і здатні також взяти участь у традиційних операціях з підтримання миру;
- модель “нейтральна”, коли збройні сили майже виключно орієнтовані на національну оборону.

Ці чотири моделі є ідеальними типами і не обов’язково віддзеркалювали індивідуальний досвід країн. Однак вони забезпечували аналітичну структуру, через яку вивчалась стратегічна оборонна політика і варіанти професіоналізації, які стояли й стоять перед країнами.

Дві з цих моделей, були типові для усіх семи запрошених країн. Першою і найбільшою групою держав є ті, які прагнуть створити збройні сили типу територіальної оборони. До цієї групи входять Румунія і Словаччина, які успадкували з комуністичних часів великі збройні сили, що комплектуються головним чином на основі призову, великі оборонні бюджети і структури командування та управління радянського типу. За посткомуністичної доби і Румунія, і Словаччина сформулювали пріоритети своєї національної безпеки у вигляді реформування національної оборони і більш тісної інтеграції із Заходом, де головним було членство в НАТО. В обох випадках закордонна допомога, а особливо жорсткі вимоги ПДЧ, зарекомендували себе надзвичайно важливими для процесу реформ. Але дефіцит ресурсів стримував просування вперед.

Прагнення більшості країн Центральної і Східної Європи приєднатись до НАТО надавало Альянсу значні можливості з формування оборонної політики цих країн. Розширення цінностей НАТО, а особливо, досягнення спільного розуміння, демократичного цивільного контролю над збройними силами і нормалізації відносин між збройними силами і суспільством було головним досягненням Альянсу. Але на шляху до вступу країн другої «хвилі» розширення ставилось під сумнів майбутнє професіоналізації збройних сил цих країн, передбачаючи, що політичний тиск щодо впровадження оборонної реформи і політична воля вкладати дефіцитні ресурси у подальшу професіоналізацію може зменшитись після вступу. Більше того, нерівномірний характер процесу реформ, зокрема, створення спеціальних підрозділів для міжнародної співпраці і надання їм пріоритетності, може також означати, що загальна ефективність збройних сил (в, або поза НАТО) може бути принесена в жертву. Тобто, з боку НАТО оборонна реформа в цих країнах розглядалась не як засіб вступу, а як процес, необхідний для створення в цих країнах боєздатних збройних сил, спроможних забезпечувати власну безпеку й приймати участь в колективній безпеці. Тому, з огляду на те, що процес триватиме й після вступу, важливим було також визначення ролі в НАТО цих країн у військовому сенсі, оскільки вступ до НАТО це не кінець процесу, а тільки початок.

Збройні сили деяких країн другої «хвилі» зазнали докорінних змін та скорочення. Звісно, що країни відрізняються одна від одної за своїми масштабами, економічним потенціалом, геостратегічним розташуванням та характером своїх відносин з Європейським союзом і НАТО. Однак, незважаючи на відповідні відмінності в чисельності та складі збройних сил, усі ці країни пішли подібним шляхом у здійсненні своїх військових реформ.

Для першого етапу характерною ознакою була втрата логічного підходу та ідеології, а також масове скорочення збройних сил, що було спричинено зміною геостратегічних, економічних та політичних обставин. Це супроводжувалося втратою механізмів контролю з боку комуністичної партії та уряду, які не замінювалися будь-якими відповідними механізмами демократичного контролю. У всіх нових урядів відчувалась відсутність прийнятних цивільних механізмів для розробки військової політики та для спрямування справ у військовій сфері у належне русло, а також для розвитку їх збройних сил. Там, де існували такі механізми, вони мали незавершений вигляд та були механізмами визначення дедалі нижчих порогів фінансування на оборонні видатки. У багатьох країнах боротьба за владу всередині країн призвела до того, що відповідальність за збройні сили було поділено між різними міністерствами та агенціями, в тому числі й між тими з них, на які, зазвичай, не покладається відповідальність за армію, або ж таку відповідальність перекладали з однієї виконавчої структури на іншу, наприклад, від уряду на президента чи навпаки. В деяких країнах політики намагалися скористатися збройними силами безпосередньо у боротьбі за владу. Це ще більш знизило рівень реального політичного контролю над збройними силами.

На другому етапі цього процесу керівництво збройними силами об'єдналося задля захисту й збереження своїх військових систем, намагаючись якомога більше утримати стару структуру збройних сил та їх інфраструктуру. В міру того як країни поступово рухалися уперед на шляху до реальної економіки, що базується на живих коштах, ресурси на військові потреби поступово виснажувалися. Крім того, ані поліція, ані судова влада не були оснащені належним чином, щоб можна було відслідковувати та контролювати фінансові недоречності. Це особливо стосувалося військово-оборонних структур, де необхідність збереження військових таємниць ще більш заважала зміцненню принципів прозорості. Внаслідок цього у військово-оборонній сфері належні бюджетні системи відпрацьовувалися повільно, і в кінцевому підсумку це призвело до корупції. Безконтрольний продаж чи розподіл військового майна, відсутність застосування дисциплінарних покарань до тих офіцерів, що зловживають своїм положенням та підпорядкованими їм військами задля власної вигоди, передача офіцерами солдатів у найми та корупційна практика, - усе це роз'їдало військову дисципліну і швидко набирало обертів. До того ж це призводило до швидкого зниження рівня військової підготовки та рівня життя як солдатів-призовників, так і офіцерів і прапорщиків.

На третьому етапі обвалилася система державних закупівель. Оборонна промисловість, позбавлена надійного внутрішнього ринку, з яким вона раніше була тісно пов'язана, загалом намагалася уникнути реструктуризації та переорієнтації. За цих умов, в результаті корупції та небажання реформуватися, а також через брак досвіду роботи в ринкових реаліях, оборонна промисловість у країнах Центральної та Східної Європи втратила можливість експорту. Наслідками відсутності внутрішнього попиту на воєнно-оборонну продукцію й можливості експорту оборонна промисловість почала звертатися до державних структур. Воєнні заводи

поглинали державні субсидії, однак гроші у них йшли на те, щоб утримувати численні маси незадіяних у виробництві працівників на мізерній платні замість того, щоб провести реструктуризацію галузі.

Сукупність цих проблем призвела до того, що стандарти бойової підготовки знизилися. Військова техніка приходила в непридатність й не оновлювалась. Розрив між командуванням та солдатами зростав. Набір на службу молодих офіцерів дедалі більш утруднювався. Знизився морально-бойовий дух, а з ним і повага з боку суспільства. В результаті цього знижувався рівень компетентності, що супроводжувалося стійким відтоком командно-адміністративних кадрів.

"Чинник НАТО" зіграв певну роль у цьому процесі в багатьох країнах Центральної та Східної Європи. По-перше, в деяких з тих країн, які бажали вступити в НАТО, військове командування пропонувало закупівлю непотрібної, а часто й недоступної за ціною, військової техніки, висувуючи наступний аргумент: "це потрібно для того, щоб нас прийняли до НАТО". По-друге, готовність урядів й військових цих країн дивитися в бік Заходу в пошуках зразків військової організації та зразків реформ. Однак, як усі країни-члени НАТО мають різні військові системи, так і країни Центральної та Східної Європи мають широкі відмінності у їхніх потребах щодо проведення військово-оборонної реформи чи створення нових збройних сил. Ось чому країни Центральної та Східної Європи дійшли висновку про те, що їм надто важко оцінити, наскільки успішно спрацювала та чи інша модель, та визначитися з тим, які складові є доречними для їхнього розвитку, а також отримати надійні й неупереджені поради.

Багато спроб провести реформу знизу не увінчалися успіхом. Був момент, коли прихильники реформ сподівалися, що молоде офіцerstvo зможе відновити систему та привнести нові ідеї за принципом знизу й нагору. Більше того, такий підхід справді мав деякі тимчасові успіхи. Однак у кінцевому підсумку, дуже мало знайшлося молодих, енергійних офіцерів, які створили б достатню рушійну силу для проведення реформ. Вони не зуміли досягти успіхів через те, що виявилися неспроможними подолати ту інерцію, яка є притаманною для структур середньої ланки, або ж їм стало на заваді їхнє начальство, яке сприйняло їх як загрозу. Щось подібне відбувається з тими офіцерами, яких направляють на стажування за кордон, найчастіше до Канади, Франції, Великої Британії та Сполучених Штатів Америки. Передбачалося, що такі особи повертатимуться на батьківщину і привнесуть у свої військові системи нові ідеї. На практиці, однак, це виявилось марним сподіванням.

Ще одним загальним недоліком була нездатність міністрів оборони впроваджувати ефективну бюджетно-планову систему, що є надзвичайно важким завданням, тому що потребує зрушень у ментальності військового колективу. Військові завжди прагнули зберегти існуючу систему, але водночас модернізувати озброєння та покращити побутові умови для військовослужбовців. Внаслідок цього вони вимагали виділення їм достатніх ресурсів для втілення в життя свого бачення, відмовляючись погодитися з тим, що за певних економічних реалій надмірні витрати на військово-оборонну сферу є невиправданими, і що соціальні й економічні зміни потребують реформ. Західні військові, навпаки, підходять до вирішення питань оборонного планування з точки зору бюджету, підраховуючи, що можна придбати за виділені їм кошти, а також визначають пріоритети на основі оцінки існуючих ризиків.

Багато уваги в країнах Центральної та Східної Європи було присвячено питанню демократичного контролю над збройними силами. Проте доволі занедбаним аспектом демократичного контролю було питання про те, чи правомочним й обізнаним є уряд, щоб він міг приймати рішення і впроваджувати оборонну політику та спрямувати самий хід військової реформи. Велика плинність урядів у країнах Центральної та Східної Європи погіршувала стан справ в плані відсутності належного досвіду. А коли уряд покладався на військових в наданні ними порад з оборонних питань, то саме збройні сили, а не уряд, приймають ефективні політичні рішення.

Після вступу до НАТО Чеська Республіка, Угорщина та Польща започаткували проведення нового і надзвичайно важливого оборонного аналізу. У кожній з цих країн результатом його проведення стали рекомендації щодо незначного збільшення військових видатків паралельно з подальшим скороченням армії та поступовим переходом від системи, що головним чином базується на призові, до переважно професійної армії. Це вказувало на єдиний підхід у впровадженні оборонної реформи: вивільнення додаткових коштів за рахунок скорочення збройних сил як регулярних, так і резерву, з метою підвищення обороноздатності та оперативної ефективності решти формувань.

Отже, перед країнами Центральної та Східної Європи поставало чимало серйозних проблем. Формування елітних військових підрозділів, здатних виконувати операції спільно з силами НАТО дещо замаскувало проблему зниження оперативної здатності більшої частки збройних сил цих країн. Уряди країн-кандидатів, а також НАТО як організація, мали це визнати і колективно визначити майбутні шляхи вирішення існуючих проблем. Одним з таких шляхів був комплекс заходів, що включав: радикальне скорочення загальної чисельності військ; відмову від деяких престижних, але занадто витратних планів матеріально-технічних закупівель; подальше формування багатонаціональних підрозділів та виконання міжнародних проектів матеріально-технічного забезпечення; поглиблення спеціалізації між країнами НАТО та ЄС, а також підвищення уваги до повсякденних аспектів оборонної політики, таких як навчання, оперативна підготовка, обслуговування техніки, ефективність засобів зв'язку. Без реалізації вищезгаданих заходів країни Центральної та Східної Європи не змогли б зробити належний військовий внесок в роботу НАТО, що не дало б можливості повною мірою скористатися перевагами процесу розширення.

Попри всі труднощі країни Центральної та Східної Європи досягли значного прогресу у реформуванні своїх збройних сил. Вони створили механізм демократичного цивільного контролю над збройними силами і стали активними учасниками міжнародних операцій з підтримки миру на Балканах та в інших регіонах. У межах одного десятиріччя балтійські республіки перетворилися з держав, що не мають збройних сил, на учасників місій під проводом НАТО у Боснії, Герцеговині та Косові. Деякі з країн мають значний потенціал для співпраці, або уже роблять унікальний фаховий внесок у виконання таких мало опрацьованих завдань як захист від ядерної, біологічної та хімічної зброї, операції з розмінування тощо.

II. 2. План дій заради членства

Країни другої «хвилі» розширення були першими, для яких було введено в дію План дій заради членства у 1999 р. Тому їх досвід є не тільки першим й особливим, але й дає шанс наступним країнам скориставшись ним, вийти на якісно новий, вищий рівень під час проходження циклів підготовки за Планом. В рамках цієї роботи, вони готували подання Щорічних національних програм підготовки до майбутнього членства за основними напрямками: розкривались політичні, економічні, оборонні аспекти, а також ресурси і питання безпеки. Такий механізм підготовки забезпечував зворотній зв'язок між НАТО та країнами-кандидатами щодо виконання програм. Також щорічно проводились засідання у форматі 19+1 на рівні Ради, на яких це виконання оцінювалось.

Робота над розділом «військові та оборонні питання» ПДЧ ґрунтувалась на програмі "Партнерство заради миру", в якій країни-кандидати брали участь протягом багатьох років. До неї належав також Процес планування та оцінки сил (ППОС) та Індивідуальна програма партнерства (ІПП). В рамках ППОС, виконувалась оцінка стану оборонних планів кожної країни-кандидата та їхні успіхи у досягненні узгоджених цілей планування. Цілі партнерства обговорювались з усіма країнами-кандидатами, з тим, щоб забезпечити напрямки роботи в пріоритетних галузях задля забезпечення кращої підготовки сил до співпраці з військовими НАТО, та задля визначення ресурсів, які очікуються від країн, як повноправних членів Альянсу. ІПП, яка пристосована до потреб кожної країни-кандидата, визначала напрямки, на яких країни-учасники ПЗМ мали зосередитись для ознайомлення з тим, як функціонує НАТО.

Оборонна та військова оцінка є центральним елементом роботи за ПДЧ й ґрунтується на індивідуальних відповідях країн-кандидатів на запитання Дослідження загальної сумісності в межах програми "Партнерство заради миру". Цей документ, який заповнюють усі країни, що беруть участь у процесі ППОС, для країн-кандидатів на вступ до НАТО є більш детальним, тому, що вони на додаток повинні заповнити частину III, що не обов'язково для країн, які не беруть участі у ПДЧ. Дослідження ґрунтується на анкеті НАТО з оборонного планування, яку щорічно надають країни-члени Альянсу, що беруть участь у плануванні колективної оборони. Фактично, ці два документи ідентичні.

Інформація у частині III Дослідження є надзвичайно деталізованою. На додаток до інформації про політику безпеки та оборони необхідно надати:

- детальні цифри про оборонні видатки (включно з прогнозом);
- інформацію про окремі підрозділи (таку, як кількість особового складу, кількість та види оснащення та обсяги проведеної підготовки);
- плани модернізації (включно з прогнозами видатків на різні типи оснащення по роках);
- рівень матеріально-технічних запасів та матеріально-технічні можливості;
- успіхи у досягненні узгоджених цілей планування й в інших сферах, наприклад можливості командування і управління.

Для країн-кандидатів, як і для країн-членів, збирання такого широкого спектра інформації є дуже складним завданням. Але життєво необхідно надати можливість членам НАТО ідентифікувати військові ресурси, які країни-кандидати будуть здатні передати в розпорядження Альянсу в майбутньому. Крім того, це

допомагає країнам-кандидатам забезпечити організацію своїх внутрішніх процесів оборонного планування та менеджменту таким чином, щоб вони відповідали майбутнім вимогам системи планування НАТО та щоб у себе в країні вони діяли в прозорий спосіб, що є необхідною умовою демократичного контролю над збройними силами.

Широкомасштабна інтеграція у військові структури Альянсу та розбудова можливостей, необхідних для ефективного членства в організації, може тривати багато років. Тому оборонна та військова оцінка зосереджена на тому, як країни-кандидати планують розвивати свої збройні сили, а також наскільки вони відповідатимуть вимогам майбутнього членства в НАТО. Цей підхід складається з двох основних компонентів.

Перший - вивчення способів, в які країни-кандидати планують підготовку своїх сил до участі у повному спектрі місій НАТО, від колективної оборони, до операцій з підтримки миру, в межах майбутнього членства в Альянсі.

Другий - процес вивчення оборонних планів країн-кандидатів, зокрема, планів розбудови або перебудови збройних сил та розвитку майбутніх можливостей, який має забезпечити реалістичність, досяжність та посиленість цих планів.

У певному сенсі країни-кандидати повинні були змінити свій менталітет. Перед започаткуванням ПДЧ на Вашингтонському самміті 1999 р., зусилля з досягнення сумісності з НАТО були зосереджені на силах, що надавались в розпорядження операцій з підтримки миру під проводом НАТО, таких як Сили стабілізації в Боснії та Герцеговині. Важливим було те, щоб в країнах-кандидатах розуміли, що такі місії представляють собою тільки одну з багатьох ситуацій, за яких вони братимуть участь у військових операціях в майбутньому.

Колективна оборона, як національної території, так і здатність надсилати війська за кордон для участі в операціях із захисту інших союзників, є фундаментальним завданням НАТО. Вкрай важливо, щоб плани країн-кандидатів відбивали необхідність розвитку потрібних для виконання цього завдання можливостей. Військова операція в Афганістані, в якій союзники підтримали сили США в рамках Статті 5 Вашингтонського договору яскраво нагадує про те, що, хоча протягом останнього десятиліття клімат безпеки поліпшився, світ залишається небезпечним і роль колективної оборони НАТО залишається не менш важливою, ніж вона була під час створення Альянсу.

В НАТО ніхто не зацікавлений в тому, щоб країни-кандидати витрачали час й зусилля на спроби втілити занадто амбіційні й нереалістичні плани. НАТО потрібно найоб'єктивніше оцінити прогрес країн-кандидатів не тільки на момент самміту, на якому країни отримують запрошення, але й наскільки ці країни реально здатні просунутись через певний відрізок часу після нього. Тому вивчаючи плани країн-кандидатів, члени Альянсу зосереджуються на з'ясуванні:

- чи вони ґрунтуються на чіткій оцінці цілей кожної країни в плані безпеки;
- чи передбачені структура сил та можливості найкраще пристосовані до досягнення визначених цілей;
- чи взагалі ці плани справді можуть принести плоди з огляду на необхідні організаційні зусилля та наявні людські й фінансові ресурси.

Під час цього процесу, який був формалізований у цілях Партнерства, де країнам-кандидатам пропонується переглянути заплановану структуру сил спільно з Альянсом, усі країни-кандидати дослідили чого вони сподіваються досягти з огляду на наявні ресурси та можливості у майбутньому. В такий спосіб вони усі

переглянули свої плани з тим, щоб призвести їх у відповідність наявним ресурсним можливостям.

Члени Альянсу ретельно вивчили ці змінені плани протягом роботи над ПДЧ. Їхні висновки були враховані в Празі під час прийняття рішень.

НАТО не намагається забезпечити країни-кандидати калькою для організації їхніх оборонних структур. Кожна країна має власні риси і традиції. Деякі розбудовують свої збройні сили з самого початку. Інші - працюють над модернізацією успадкованих структур. У кожному з цих випадків завдання різні, а рішення мають адаптуватись до конкретних обставин. Саме тому діалог з НАТО, що ведеться через ПДЧ, забезпечує відповідність способів, в які країни-кандидати розвивають свої збройні сили та їхній майбутній відповідальності як членів Альянсу.

Розв'язуючи питання своїх можливостей країни-кандидати отримують допомогу з низки джерел. Участь партнерів в багатьох сферах роботи Альянсу надала їм можливість привести свої зусилля у відповідність до зусиль членів Альянсу і підготуватись до майбутньої ролі повноправних членів НАТО. Представники цих країн поряд з представниками інших країн-партнерів несли службу як в штаб-квартирі НАТО, так і в багатьох інших штабах Альянсу, що надало можливість на практиці ознайомитись з роботою Альянсу. Командна структура НАТО на усіх рівнях була активно залучена до надання порад з широкого спектра військових питань та навчальної підготовки через, школу НАТО в Обераммергау (Німеччина).

Ще більш важливою була допомога, яка надавалась країнами-членами Альянсу на двосторонній основі:

- допомога з проведення оборонної оцінки як основи майбутньої роботи з розвитку структур збройних сил та потужностей;
- мовної підготовки;
- розвитку здатності виконувати повітряне спостереження;
- дорадча допомога з таких питань, як військова освіта та підготовка, розбудова корпусу молодшого командного (сержантського) складу, реорганізація структур матеріально-технічного забезпечення, методологія оперативного планування, управління персоналом, фінансовий менеджмент та бюджетний процес.

Така допомога дала країнам можливість прискорити процес у визначених галузях. Але в багатьох випадках до завершення цього процесу ще далеко і дуже багато ще треба буде зробити. ПДЧ підтвердив свою надзвичайну ефективність як механізм, що дозволяє членам Альянсу слідкувати за досягненнями країн-кандидатів з широкого кола питань. Він примушує кандидатів вивчати фундаментальні положення і є потужним рушієм військової реформи, надаючи НАТО засоби зворотного зв'язку, яким члени Альянсу користуються для того, щоб пояснити яким вони бачать подальший розвиток. В цьому сенсі він надає країнам-кандидатам величезну допомогу, спрямовуючи їхню підготовку до членства в НАТО.

II.3 Країни Балтії

Особливістю вступу Балтійський країн в НАТО було їх тісне співробітництво й політика колективного вступу.

Після закінчення періоду „холодної війни” в Європі не було більш глибокого регіонального співробітництва, ніж у регіоні Балтійського моря. Рада держав Балтійського регіону, яку було започатковано в 1992 році тодішніми міністрами закордонних справ Німеччини і Данії, є чудовим взірцем успішного регіонального утворення, яке об'єднує 12 держав, налаштованих на зміцнення співпраці з широкого кола різних питань. І хоча традиційні питання безпеки з самого початку не стояли на порядку денному цієї організації, Рада держав Балтійського регіону сприяла розгортанню співробітництва серед країн Балтії у сфері боротьби з організованою злочинністю, пошуково-рятувальних операцій на морі, в тому числі і з залученням військових підрозділів.

У 1995 р. за підтримки країн НАТО був реалізований перший значний проект – БАЛТБАТ – балтійський батальйон з підтримки миру, який був сформований за стандартами НАТО. В наступні роки цей проект був доповнений проектами БАЛТРОН – спільний підрозділ військово-морських сил Балтійських країн, БАЛОНЕТ – єдина система спостереження за повітряним простором Балтії, БАЛТДЕФКОЛ – військовий коледж балтійських країн в Тарту, Естонія. Всі ці проекти допомагали створювати основи сучасної системи оборони країн Балтії, розвиваючи такі принципи як інтеграція, сумісність, широке співробітництво та взаємна довіра.

У 1998 році США і три балтійських держави уклали Хартію про партнерство, в якому не надавалось формальних обіцянок і конкретних термінів прийняття Естонії, Латвії і Литви в НАТО. Однак США підтвердили “відкритість” Альянсу: і готовність почати процес, коли “НАТО вирішить, що включення цих країн буде служити європейській стабільності і стратегічним інтересам Альянсу” [6]. Ця угода, за словами тодішнього Президента США Б.Клінтона, ставить собі за мету всіляко заохочувати тісне співробітництво між країнами Балтії та їхніми сусідами, а також продемонструвати “зобов'язання Америки допомагати Естонії, Латвії та Литві у поглибленні їхньої інтеграції та підготуватися до членства в Європейському союзі та НАТО”. Пов'язання Президентом Клінтоном регіонального співробітництва з членством у євроатлантичних інституціях мало важливе значення, тому що саме у Балтійському регіоні, зокрема, інколи виникає занепокоєння з приводу того, що успішне регіональне співробітництво може підірвати устремління країн Балтії щодо їх вступу до НАТО. Аж ніяк не створюючи перешкод на шляху до членства в Альянсі, успішне регіональне співробітництво було вагомим виграшним моментом для країн-кандидатів. НАТО є тією організацією, в межах якої країни-члени працюють разом, об'єднують ресурси та розробляють політику на принципах консенсусу. Успішне регіональне співробітництво не лише готує країн-кандидатів до членства, але й демонструє теперішнім країнам-членам НАТО, що країни-кандидати охоче готові і здатні прийняти умови та методи роботи Альянсу і водночас гарантувати безпеку для блага усіх учасників.

Балтійський регіон мав безпосереднє геополітичне значення для Альянсу. Найбільш важливим аспектом було регіональне співробітництво, тому цей регіон не потребував значної допомоги з боку НАТО. З географічної точки зору ці три країни, як і раніше, утворюють природний регіон. Усі вони є малими країнами з невеликою чисельністю населення та немасштабними економіками. Оборонні можливості балтійських країн були явно не достатні. Їм довелося створювати свої збройні сили майже з нуля. У Сухопутних військах практично було відсутнє важке

озброєння, військово-повітряні і військово-морські сили знаходились в зародковому стані. Не розвита оборонна промисловість, а можливості балтійських країн щодо закупівлі сучасних зразків озброєнь і військової техніки за кордоном були вкрай обмежені. Попри бажання цих країн підтримувати Альянс в цілому та США зокрема, реальні ресурси, кількість населення та оборонна спроможність цих держав є незначними.

Балтійська група допомоги у сфері безпеки є ефективним органом міжнародної координації допомоги у сфері безпеки, що надається збройним силам Естонії, Латвії та Литви за наступними напрямками:

- адаптація нормативно-правової бази в сфері євроатлантичної інтеграції (у т.ч. розробка ПДЧ та Щорічної Національної програми);
- захист і безпека інформації;
- підготовка персоналу для роботи в штабних структурах Альянсу;
- організація оборонного планування з урахуванням стандартів НАТО.

Для країн Балтії головним принципом оборонної концепції є забезпечення безпеки держави не тільки і не стільки за рахунок посилення власної військової організації, скільки приєднання до системи колективної безпеки - НАТО. З іншого боку, внеском наших країн у цю систему є створення професійних, невеликих за чисельністю, добре оснащених і високомобільних збройних сил, здатних ефективно виконувати задачі у взаємодії зі збройними силами інших країн - членів НАТО. Однак, зосередження на забезпеченні можливості використання сил за межами держави і культивуванні професійних кадрів у збройних силах призвело до створення двошарової військової системи і викликало напруження щодо виділення ресурсів.

Розглянемо деякі етапи підготовки до вступу цих країн, проблеми, які виникали на цьому шляху та успіхи, яких вдалось досягти.

Так, Латвія у грудні 1991 р. стала членом Ради Євроатлантичного співробітництва. В 1993 р., коли вперше постало питання про розширення НАТО затвердилась думка, що невідворотність незалежності Латвії можна забезпечити тільки гарантіями, які надає Північноатлантичний Договір. Це стало мотивом для політиків Латвії публічно заявити про бажання отримати гарантії безпеки НАТО. Вперше оприлюднив намагання Латвії міністр іноземних справ Г. Андреевс у листопаді 1993 р. у виступі на конференції голів комісій з іноземних справ Європарламенту в Копенгагені. Для того, щоб максимально використати всі можливості більш тісного співробітництва із НАТО у 1994 р. Латвія стала однією з перших країн партнерів, приєднавшись до програми «Партнерство заради миру». В рамках цієї програми Латвія направила свій перший військовий підрозділ для підтримки миру в Боснію та Герцеговину у 1996 р., тим самим підтверджуючи свою готовність робити вклад в підтримку миру в Європі. У 1995 р. Сейм прийняв Зовнішньополітичну концепцію Латвійської республіки [7].

Латвія приєдналась до ПДЧ у 1999 р. Завдання, викладені в розділі військової\оборонні питання, передбачали здійснення процесу оборонного планування, розвитку Національних збройних сил Латвії (НЗС) на період 4-12 років, зокрема сухопутних, ВПС та ВМС, а також на стратегічному рівні – систем інформації та зв'язку (СЗ).

Розділ військової та оборонні питання містив наступні цілі:

- приведення законодавства у відповідність до можливості здійснення колективної оборони;

- огляд національної концепції оборони та структури сил;
- сили, що надаватимуться для місій під проводом НАТО;
- спроможності до взаємодії з Інтегрованою системою ППО НАТО (NATINEADS);
- безпека комунікацій;
- заходи підтримки країни-господаря;
- адаптація організації освіти та навчань згідно принципам НАТО;
- особовий склад, який служитиме та працюватиме в структурах НАТО;
- система планування, програмування та бюджетній системі (PPBS);
- ресурси, які виділяються на оборону;
- мовна підготовка;
- взаємодія особового складу із персоналом структур НАТО;
- кооперація в межах співробітництва із балтійськими країнами [8].

В період з 2000 по 2002 рр. зусилля Латвії сконцентрувались на розробці якісних щорічних планів дій та їх цілеспрямованому виконанні. Особливо важливим було отримати політичну підтримку для збільшення оборонного бюджету до 2 % від ВВП, що забезпечувало б матеріальну базу для проведення реформи та підготовчих робіт.

Перша Щорічна Програма в рамках ПДЧ (2000 р.) базувалась на критеріях, викладених у Північноатлантичному Договорі, а також Оборонній оцінці Латвії (Latvian Defence Assessment), підготовленій США у 1998 р [9].

Друга Щорічна Програма враховувала стан виконання першої, досвід, набутий в процесі її виконання та рекомендації з боку НАТО, надані шляхом проведення консультацій із органами НАТО [10].

Третя Щорічна програма була складена не тільки на основі результатів виконання попередніх планів, але й з урахуванням Звіту щодо прогресу (Progress Reports), складеного НАТО, консультацій із країнами-членами та іншими балтійськими країнами. Вона висунула на перший план низку певних завдань, згідно проведеного Огляду Збройних сил (Review of Armed Forces), який надав нову, фінансово обґрунтовану структуру, пристосовану до національних потреб та узгоджену із стандартами НАТО. Оперативне й мобілізаційне планування стало істотним компонентом державного оборонного планування яке грало важливу роль для визначення оперативних цілей й спроможності для всіх видів кризових ситуацій. Система підтримки з боку країни-господаря (HNS) стала важливим елементом зміцнення та забезпечення системи логістики на території Латвії. Вперше з'явився розділ «Інтеграція до НАТО» ("NATO Integration"), який містив всі аспекти інтеграційного процесу [11].

Мета Щорічної національної Програми 2003 складалась в тому, щоб продемонструвати готовність Латвії до членства [12].

Латвія, будучи країною кандидатом підготовила та виконала чотири індивідуальних плани в рамках Плану дій заради членства. Їх зміст та якість отримали високу оцінку з боку НАТО, що довело, що Латвія є надійним та спроможним партнером. Особливо важливим та складними були військові та оборонні питання, а саме: реорганізація збройних сил, розвиток спеціалізованих воєнних навичок, оскільки нова Стратегія НАТО передбачала спеціалізацію країн для виконання окремих завдань в рамках спільних операцій. У випадку Латвії

таким завданням стало участь в операціях силами підрозділів військових медиків, військової поліції та саперів.

На думку експертів, процес інтеграції Латвії в НАТО буде остаточно завершений тільки через 10 років після вступу країни в Альянс. Очевидно, це обумовлено військової складового членства в організації. Існуючі внутрішні економічні проблеми багато в чому утрудняють реформування збройних сил, перешкоджають досягненню Латвією більш високого рівня. Однак майбутнє країни в Альянсі, її місце, залежить також від ролі, яку буде надалі грати сама організація – НАТО.

Географічне положення Естонії як важливого транзитного вузла в зоні активності великих держав, наявність морських портів і нездатність самостійно захищатися, визначили її положення в якості "території, що оспорується".

Після розпаду Радянського Союзу зовнішня політика Естонія виявилася в ситуаційному контексті, що визначався трикутником Росія – Європа (Захід) – США. При цьому Росія відігравала роль загрози, Європа – культурної батьківщини Естонії і простору економічного процвітання, з яким потрібно об'єднатися, а США – єдиного реального гаранта національної незалежності і безпеки Естонії. Питання безпеки стали першим пріоритетом зовнішньої політики Естонії. Європа серед пріоритетів займала другорядне місце, а інтеграція до неї розглядалася як додаткова перевага для вступу в НАТО.

Протягом 1990-х рр. Естонія робила все можливе, щоб позбутися ярлика "колишньої радянської республіки" і "балтійської держави", що знаходиться в сфері інтересів Росії. Країна йшла на визначені жертви, щоб прискорити прогрес інтеграції з НАТО і розглядала усі свої зовнішньополітичні кроки через призму їхнього потенційного впливу на шанс вступити до НАТО.

На шляху до вступу в НАТО військові аспекти інтеграції Естонії оцінювались більш успішно, ніж політичні. Естонія приділяла набагато більше уваги різноманітній діяльності військового значення, яка мала за мету вибудувати якомога більш міцні оборонні зв'язки як з НАТО в цілому, так і з його окремими структурами та країнами-членами. Як і інші малі країни, Естонія шукала й успішно знаходила власну нішу у військових структурах Альянсу: невеликі добре навчені підрозділи для спільних операцій, мінний тральщик у Балтійському морі, інтегровані системи повітряного спостереження. Велике значення надавалось співробітництву з Латвією та Литвою, а також з іншими країнами регіону, що відносяться до Північноєвропейського командування військами НАТО. В цьому напрямку розвивалось співробітництво за схемою 3+3 (Естонія, Латвія, Литва + Польща, Німеччина, Данія). Прогрес, зроблений країною й подальші плани розвитку знаходили розуміння і підтримку як в НАТО і США, так й інших країнах, наприклад, Фінляндії. Швидкий вступ Естонії додав нового імпульсу військовому співробітництву Естонії та Фінляндії. На думку уряду Фінляндії, членство Естонії в НАТО здійснило стабілізуючий ефект на ситуацію в регіоні Балтійського моря і наблизило саму Фінляндію до Альянсу.

Особливої уваги надавалось проведенню військових навчань та досягнення збройними силами певного рівня бойової готовності. Естонські підрозділи приймали активну участь у миротворчих місіях під егідою НАТО в Хорватії, Південному Лівані, а також у Боснії під егідою ООН. Прийнятий парламентом Естонії закон дозволив відправити в Ірак до 55 чоловік на термін до одного року.

Підрозділ легкої піхоти чисельністю 32 чол. (Estpla-7) було розгорнуто на півночі Багдада в складі американської військової частини; в аеропорті в 30 км. до півдня від столиці Кувейту була розгорнута команда естонських навантажувачів чисельністю 11 чол.

Дискусія всередині ЄС щодо необхідності розвитку власних оборонних структур сприймається в Естонії зі стриманим скептицизмом. Для Естонії основним джерелом загроз твердої та м'якої безпеки залишається Росія й Естонія не вірить у здатність і бажання ЄС у середньостроковій перспективі забезпечити її рівень безпеки, пропонований НАТО. Тому розвиток незалежних (від НАТО) оборонних можливостей ЄС розглядається як непотрібне дублювання, що до того ж може лягти непосильним тягарем на бюджети малих країн Союзу. У той же час Естонія не хоче залишатися осторонь від цього важливого процесу і намагається знайти в ньому форми своєї участі. За прикладом Фінляндії, Естонія виходить з того, що Європейська політика безпеки (ESDP) не є класичною політикою безпеки і тому акцент повинний бути зроблений на м'яку безпеку і запобігання кризам. У цьому сенсі, ESDP може в майбутньому ефективно доповнити НАТО. Тому Естонія (за прикладом Люксембургу і Фінляндії) буде вкладати ресурси в пошук загальних інтересів і підтримує розвиток Європейської політики оборони і безпеки як доповнення до НАТО у виді діяльності щодо запобігання кризам і воєнних операцій невеликого масштабу; наприклад, у Македонію Естонія відправила офіцера зв'язку.

Відданість активному членству Литва підтверджувала активною участю в операціях в Косово, Афганістані та Іраку, демонструючи, що вона є не тільки користувачем, але й постачальником безпеки. В листопаді 2002 р. до Афганістану були направлені 40 військових спецназу, команда військових медиків. У 2003 р. Литва висловила підтримку військової операції в Іраку та надіслала 10 експертів з логістики та 4 військових медиків.

Литва здійснює перехід від сил, заснованих на силах територіальної оборони на кшталт американської національної гвардії (U.S. National Guard and Reserves), до професійних, сучасно оснащених та спроможних до швидкого розгортання сил. Ядром сил, що повинні бути сформовані до 2008 р. стане Бригада швидкого реагування (3,800 чол. в мирний час), підсилена територіальними підрозділами. На додаток передбачається створення батальйону сумісного із НАТО для виконання місії за кордоном.

Після вступу в НАТО Литва прагне відповідати політичним стандартам НАТО, вносити реальний і значний військовий внесок, тобто продовжувати свої оборонні реформи та брати участь у модернізації збройних сил Альянсу. Триває переорієнтація Збройних Сил країни з територіальної на колективну оборону, унаслідок чого Сейм Литви затвердив принципову структуру збройних сил. В ній уперше виділене З'єднання для спеціальних операцій.

II.4. Словенія

Словенія виглядала єдиним безперечним кандидатом на членство в НАТО в рамках "другої хвилі". Ця країна змогла практично мирно вийти з Федеративної республіки Югославія й не приймала участі у війнах, які супроводжували розпад Югославії. Сприяло інтеграції в НАТО також й географічне положення Словенії,

яка має кордони із Італією, Угорщиною, Австрією та Хорватією. Вступ Словенії дозволив географічно зв'язати Угорщину з НАТО, наблизити інфраструктуру Альянсу до Хорватії.

Недоліком Словенії як кандидата в НАТО були відносно слабкі збройні сили. Сухопутні війська були досить великі й досить боєздатні, однак основні озброєння застаріли. ВПС та ВМС практично відсутні. Тому у своїх Щорічних Індивідуальних програмах в рамках ПДЧ зусилля Словенії були зосереджені на забезпеченні можливості використання сил за межами держави і культивуванні професійних кадрів у збройних силах, що, з часом, призвело до створення двохшарової військової системи і викликало напруження щодо виділення ресурсів.

Професіоналізація в Словенії ішла відмінним від Румунії і Словаччини шляхом. Словенію включали до групи країн, разом із Болгарією, Естонією, Латвією та Литвою, які створюють військові структури “нейтрального, але пильного” типу на основі відносно легкоозброєних сил територіальної оборони, підкріплених великими резервами і невеликими бронетанковими і /або мобільними силами, здатними діяти за межами країни.

У 2001 р. були прийняті нові Стратегія Національної безпеки Словенії та Стратегія оборони [13]. У Стратегія оборони були викладені керівні принципи щодо розвитку загальної системи оборони, яка була основана на скоординованому розвитку з двох частин: військової системи оборони та системи цивільної оборони. На додаток для полегшення досягнення цілей політики оборони Міністерством оборони були прийняті «Керівні принципи оборони» на період 2001-2004 рр., на основі «Керівних принципів національної безпеки Уряду». Військово-оборонними стратегічними цілями на 2001-2004 рр. визначались: вдосконалення організації; дієвість та підготовку національної системи оборони та збройних сил; забезпечення ресурсів для проведення оборонних реформ та інтеграції до НАТО; підвищення рівня готовності для інтеграції в НАТО.

На протязі 2002-2003 рр. була створена законодавча база, яка визначала політику держави в сфері національної безпеки, зокрема щодо участі в колективній обороні НАТО.

Система цивільного планування на випадок надзвичайних ситуацій в Словенії включала цивільну оборону, яка є частиною системи оборони й автономною підсистемою системи національної безпеки. Основним завданням на шляху до НАТО в цій сфері визначалось вдосконалення спроможності реагування на кризу та інтеграція вже існуючих елементів в функціонально об'єднану національну систему управління кризою.

У 2002 р. було прийнято рішення про початок Стратегічного Оборонного огляду. На його основі підготовлено План оборонної реформи до 2008 р. (Defence Reform Action Plan), Генеральний (Основний) довгостроковий план розвитку та оснащення Збройних Сил Словенії до 2015 р. (General Long-Term Plan for the Development and Equipping of the SAF), Керівництво на період 2004-2009 рр. (Guidance for the Period of 2004-2009) та Середньострокова Програма в сфері оборони 2005- 2010 (Medium-Term Defence Programme 2005-2010), які мали активізувати процес інтеграції до НАТО [14]. Оборонна реформа була сконцентрована, в першу чергу, на внесенні змін до оборонної доктрини, керівництва, організації, політики людських ресурсів, тренування на навчання, забезпечення бойовою технікою та створення інфраструктури. Стратегічний оборонний огляд та всі допоміжні документи мали базуватись на вимогах НАТО

щодо збройних сил. Ключові зусилля були спрямовані на реорганізацію збройних сил та міністерства оборони, модернізації оснащення для забезпечення оперативної спроможності й професіоналізації збройних сил.

Основними завданнями Збройних сил Словенії визначались: захист території держави; участь в міжнародних операціях; підтримка громадянського суспільства через активні зобов'язання щодо пошукових та рятувальних місіях, участь у гуманітарних операціях та інших ситуаціях щодо громадянської небезпеки. У відповідності до того, що після вступу до НАТО Словенія мала нести зобов'язання щодо колективної оборони згідно зі Статтею 5 Вашингтонського Договору, спеціальний акцент робився на розвитку спроможності збройних сил щодо колективної оборони, розгортанню та використанню сил союзників в Словенії й підтримці приймаючої країни.

Збройні сили Словенії склались з сил реагування, основних сил оборони й сил підтримки. На період мирного часу чисельність збройних сил складала приблизно 7,100 військових (4,134 професіоналів, приблизно 3,000 призовників, 735 цивільних). На період воєнного часу – 47,000 військових.

Така структура Збройних сил була занадто громіздка й не відповідала новій дійсності в сфері безпеки та ризикам й викликам ХХІ ст. Тому був прийнятий План реструктуризації й розвитку Збройних Сил Словенії до 2004 р., який передбачав скорочення чисельності на період воєнного часу до 30.000 військовослужбовців, шляхом скорочення кількості бригад й територіальних підрозділів в Силах підтримки, розформування всіх батальйонів Основних сил, окрім ядра на мирний час. До ЗС мали входити професіональні підрозділи (Ешелон А), основні підрозділи мирного часу та резерв (Ешелон В) та резервні підрозділи (Ешелон R).

У 2002 р. було прийнято рішення про скасування військової повинності з 2004 р. й повний перехід до професіональної армії. Передбачалось, що процес професіоналізації армії має бути завершеним до 2010 р. й створені сили не будуть перевищувати 18.000 військових.

У 2003 Р. був створений Навчальний центр для підготовки майбутніх професіональних військових, а також як основний заклад для навчання піхотинців.

У 2003-2004 рр. були вдосконалені рівень комплектування та оснащення в 1 Бригаді Сил реагування, зокрема в 10 моторизованому батальйоні та 17 батальйоні військової поліції, а також частково в 20 моторизованому батальйоні, що надало можливість збільшити чисельність сил, що надаватимуть для миротворчих місій під проводом НАТО.

У 2004 р. завдання реформи ЗС були спрямовані на досягнення взаємосумісності. Крім цього тривав процес скорочення армії до запланованої чисельності [15].

II.5. Словаччина

План дій щодо членства, а також Щорічні плани членства Словаччини були акцентовані на тих сферах, які мали найбільш важливе значення. Особливо якісні зміни в структуру підготовки Словаччини вніс другий цикл ПДЧ. Ті результати які були отримані за порівняно короткий відрізок часу свідчили про наявність зворотного зв'язку між Словаччиною та НАТО в процесі підготовки до вступу.

Словаччина успадкувала збройні сили радянського зразка зі структурою, розрахованою на проведення операцій Варшавського Пакту. Загально визнавалося,

що армії цих країн були завеликими для виконання завдань в новій міжнародній ситуації, а значні витрати на їх утримання лягали непосильним тягарем на занепаду економіку. У процесі виконання Планів значну увагу треба було приділяти в першу чергу ресурсам. Спроби відмінити військовий призов і створити повністю добровільні збройні сили до 2006 року провалились внаслідок відсутності ресурсів. У 2001 році Словаччина прийняла свою першу Стратегію національної безпеки [16]; ретельно виконувала ПДЧ і через п'ять років, протягом яких військові контакти з Прагою після розпаду Чехословаччини утримувались на мінімальному рівні, інтенсифікувала військову співпрацю і навчання з Чеською Республікою.

У розділі ПДЧ щодо військових та оборонних питань у відповідності із рекомендаціями НАТО акцент було зроблено на регулюючому механізмі оборони та спроможності країни до нових викликів безпеці в Європі, підготовці документів стратегічної концепції, вдосконалення управління збройними силами, на довгострокових планах розвитку індивідуальних компонентів оборони й збройних сил, механізмах контролю, виконанні Цілей партнерства, а також управління системами зв'язку.

Виконання завдань, пов'язаних із реформою збройних сил проходило у відповідності із документами «План збройних сил – Модель 2010» ("Proposal of Armed Forces - the 2010 Model") та «Довгострокового плану розвитку збройних сил Словацької Республіки» ("Long-term Plan of the Development of Armed Forces of the Slovak Republic").

У сфері планування оборони зусилля були сконцентровані на створенні законодавчої бази, створенні інституційних умов для щорічного планування з метою збільшення прозорості складання бюджету, підсилення управління та контролю.

Використовуючи дані від інвентаризації особового складу ЗС, його спроможності та ідентифікації вимог щодо його комплектування була створена всебічна система управління особовим складом. Професіоналізація збройних сил проводилась з акцентом на створенні сил швидкого реагування, в тому числі підрозділів, які будуть виділятися для місій під проводом НАТО, а також, після вступу до НАТО, для можливих місій відповідно до зобов'язань з колективної оборони. Особлива увага приділялась засобам рекрутування, а також внесенню змін щодо навчання офіцерів, присвоєння звання офіцерам та військовослужбовцям нижчого рівня. Станом на початок 2001 р. близько 800 офіцерів міністерства оборони були спроможні використовувати англійську мову на рівні 1-3 відповідно до STANAG 6001. Крім цього тривала тенденція щодо зміщення акценту в навчанні від рівня STANAG 1-2 до рівня STANAG 2-3.

Вищий пріоритет в процесі озброєння та модернізації оснащення надавався силам швидкого реагування та закупівлям озброєнь, оснащення та бойової техніки для виконання Цілей партнерства, впроваджених ПДЧ.

Зміни середньостроковому плануванні щодо матеріально-технічного забезпечення переважно були зорієнтовані на операційній спроможності до взаємодії призначених підрозділів.

У сфері систем командування та контролю, підрозділи, призначені для миротворчих місій під проводом НАТО, були оснащені в 2000 р. у відповідності із сучасним вимогами, які дозволяли здійснювати зв'язок за стандартами НАТО. Інші підрозділи отримали таке оснащення у 2001 р.

На основі аналізу наявної інфраструктури сфери оборони Словаччини та консультацій із відповідними органами НАТО у 2001 р. була створена концепція розвитку інфраструктури оборони Словаччини на період 2003-2010 рр. з перспективою до 2015 р [17].

II.6 Румунія

Будучи однією серед перших країн, яка приєдналась до програми „Партнерство заради миру” в січні 1994 року, Румунія ефективно готувалась до членства в НАТО. В такий спосіб Бухарест втілював комплексний підхід Альянсу до безпеки, окреслений у його Стратегічній концепції, і демонстрував відданість зусиллям Альянсу зі зниження небезпеки, викликані розповсюдженням зброї масового ураження та засобів її доставки.

З боку Румунії пропонувались певні стратегічні переваги для Альянсу від членства Румунії. Спільно з Болгарією Румунія мала посилити південний фланг Альянсу, створивши сухопутний міст між Угорщиною та Туреччиною, поліпшити доступ НАТО до операцій з підтримки миру на Балканах і посилить регіональну співпрацю і стабільність в Південно-Східній Європі. Членство Болгарії і Румунії в НАТО мало також посилити присутність Альянсу в Причорномор'ї.

Підготовка до членства в НАТО є питанням співпраці між урядовими структурами та департаментами, саме тому надзвичайно важливим було встановлення горизонтальних зв'язків між урядовцями і різноманітними відомствами, які займаються питаннями безпеки. Проте досить часто департаменти одного й того ж міністерства не були обізнані зі своїми обов'язками і діяльністю; міністерства, яким доручені справи безпеки і оборони надавали різну інформацію зі спільних питань; адміністрація президента і уряд посиляли суперечливі сигнали з ключових питань щодо національної політики.

Особливо важливим були питання поінформованості населення щодо питань безпеки та оборони у сенсі майбутнього вступу до НАТО. Наголошувалось, що влада повинна була співпрацювати з неурядовими організаціями, що орієнтовані на питання безпеки, інформувати їх про ініціативи уряду, консультуватись з ними і замовляти їм виконання досліджень, а також активно залучати їх до сприяння євроатлантичній інтеграції. Необхідно було вироблення нової культури безпеки на основі справжнього партнерства між урядом і громадянським суспільством, що допомагало роз'яснити населенню необхідність активної участі Румунії у боротьбі з новими загрозами безпеці. Необхідним вважалось також публічне обговорення важливості вступу до НАТО та клімату безпеки, який змінюється. Особливо, у правильний спосіб обговорити питання перебудови збройних сил і наслідків їх скорочення, модернізації та професіоналізації, питання реформування оборонної промисловості взагалі та її зв'язку з приватним бізнесом. Для забезпечення довготривалих зобов'язань необхідно було, щоб румунська громадськість з розумінням ставилась до внеску Румунії у миротворчі операції, розуміла стан програм, спрямованих на забезпечення інтеграції у НАТО, а також була обізнана з можливостями, які надавало членство у Альянсі.

Обґрунтуванням необхідності започаткування широкомасштабного перегляду розподілу праці між правоохоронними органами і розвідувальними службами, а також між їхніми внутрішніми і зовнішніми підрозділами слугувало те, що терористичні напади 11 вересня 2001 року на Нью-Йорк і Вашингтон великою

мірою змінили погляди на світ і, поміж іншого, посилили усвідомлення складності нового середовища безпеки. Акцентувалась увага на тому, що нові загрози, особливо, з боку терористів, розмили межі між зовнішньою і внутрішньою безпекою, тому Румунії (як і багатьом іншим країнам) необхідно було активно розвивати співпрацю між відомствами безпеки та впроваджувати зміни у науково-дослідну оборонну діяльність, надаючи пріоритет високотехнологічним розвідувальним системам.

Наголошувалось, що сучасним загрозам безпеці — тероризм, розповсюдження зброї масового ураження, неконтрольоване розповсюдження стрілецької і легкої зброї, нелегальна торгівля наркотиками і ядерними матеріалами, нелегальна міграція, корупція, відмивання брудних грошей, природні катаклізми, дефіцит води, нафти і газу — неможливо протистояти без ефективною співпраці між цивільними і військовими інституціями. Більше того, тільки конструктивне партнерство між державним і приватним секторами може ефективно розв'язати такі питання, як контроль кордонів, безпека транспорту, забезпечення громадського порядку і запобігання громадянським заворушенням, цивільна оборона і готовність до подолання наслідків надзвичайних ситуацій.

У своєму шляху до НАТО Румунія тісно співпрацювала із Болгарією. Під час підготовки до Празького самміту Болгарія і Румунія переконали Грецію і Туреччину у необхідності підтримки їхніх кандидатур на членство в Альянсі та лобіювання, спільно з іншими країнами-членами НАТО, їх інтересів. Їм вдалося переконати Анкару і Афіни в тому, що членство Болгарії і Румунії в Альянсі допоможе консолідувати південний фланг НАТО і позбутись двостороннього регіонального напруження, що слугуватиме як їхнім інтересам, так і інтересам Альянсу в цілому. Завдяки співпраці із Грецією та Туреччиною, Болгарія та Румунія спільно працювати в таких галузях, як розвиток спільних можливостей і сприяння регіональній співпраці. Навіть ще до вивчення рольової спеціалізації і специфічних можливостей в контексті НАТО, обидві країни починали працювати над створенням спільних ресурсів для НАТО. Така співпраця також включала більш активне залучення до операцій з врегулювання кризових ситуацій, включно зі спільними ініціативами для Південно-Східної Європи і об'єднанням систем повітряного спостереження двох країн.

Навіть після Празького самміту й рішення запросити Румунію до початку переговорів про вступ до НАТО в Румунії залишалась низка не виконаних зобов'язань. Недоліки стосувались, зокрема, оборонного планування, яке не досягало відповідного рівня; на правових питаннях, цивільному плануванні на випадок надзвичайних ситуацій; безпеці інформації; перетворенню військової промисловості на промисловість оборони і безпеки та її адаптації до нового клімату безпеки. Рішення Празького самміту запросити Румунію до початку переговорів про вступ до НАТО надало певну потужну підтримку національній самосвідомості й вивільнена ним позитивна енергія була спрямована на продовження військової реформи. Питання, які загрожували членству Румунії в НАТО, такі як корупція, слабка економіка і залишковий вплив таємної поліції комуністичної доби на відомства безпеки, залишались на порядку денному навіть після запрошення Румунії до вступу. Зі свого боку, західні країни переглянули свій толерантний підхід до корупції серед представників владних структур, незважаючи на те, що вони, як здавалось, робили кроки у правильному напрямку. Якщо Румунія не виправить свої економічні показники, вона не буде здатна витримати ні поточні

військові реформи, ні існуючий рівень оборонних видатків. Питання впливу поліції безпеки (Securitate), мало бути розв'язане, якщо Румунія хоче, щоб члени Альянсу довіряли її здатності працювати з делікатною інформацією.

Румунія є основним партнером США в реалізації концепції “Ініціатива співробітництва в Південно-Східній Європі”. Відносини між двома країнами придбали характер стратегічного партнерства. За допомогою американських експертів був розроблений план подальшого глибокого реформування румунської армії. Румунські збройні сили перебудовуватись відповідно до поточних програм “Program Force - 2003” і “Objective форс - 2007”, що мало зробити їх більш дієвими та ефективними. Повинний був бути встановлений демократичний цивільний контроль над ЗС, переозброєння армії сучасними зразками озброєнь і військової техніки, реформування оборонної промисловості, підвищення її технологічного рівня. На завершальному етапі військової реформи Румунія повинна володіти сучасними збройними силами в складі 195 тис. чол., в т.ч. сили швидкого реагування - 23 тис. чол.; повинний бути забезпечений необхідний рівень сумісності зі ЗС країн НАТО; підвищений рівень професіоналізації військ; поліпшена система бойової підготовки і навчання. Планом також передбачається скорочення особового складу до 80 тис. чол. і збільшення військового бюджету до \$930 млн. у 2007 році.

В майбутній структурі збройних сил, яка включатиме активні та територіальні сили, були зроблені спроби збалансувати їх розмір з фінансовими ресурсами. Це мало забезпечити їх можливістю швидко реагувати в разі виникнення конфлікту і надавало би можливість виграти час, необхідний для підсилення територіальних сил і втручання союзників по Альянсу. Увага була зосереджена на боездатних гірських військах, парашутно-десантних підрозділах, авіації, артилерії, військово-морських силах і піхоті.

У своєму ПДЧ Румунія зосереджувалась на посиленні сумісності, мобільності й сталості тих її підрозділів, які призначені для виконання миротворчих операцій та місій за Статтею 5 Вашингтонського договору. Пріоритет надавався навчанню, зокрема підготовці в галузі вивчення мови та оперативної готовності, які мають відповідати стандартам НАТО.

Румунія надавала підрозділи для участі в операціях з колективної оборони та інших місіях Альянсу, від підтримки миру та реагування на кризові ситуації до бойових операцій. Усі підрозділи, виділені для участі в колективній обороні або в операціях в межах програми ПЗМ, в разі необхідності можуть бути задіяні в операціях на території Румунії і за її межами. Рішення про це має ухвалюватись в кожному випадку окремо. Більше того, Румунія рішуче налаштована взяти участь в усіх нових структурах військових сил Альянсу, серед яких і Сили реагування НАТО.

З-поміж сил, виділених для миротворчих операцій, Румунія підготувала до підтримки на ТВД двох батальйонів протягом шести місяців і доклала величезних зусиль до посилення цих можливостей. Особливо важливим був досвід участі Румунії в міжнародній кампанії проти тероризму і розгортання румунських сил в Афганістані. Румунські військові зосереджувались на своєму внеску в НАТО з огляду на власні сильні сторони — гірські підрозділи, військову поліцію, підрозділи з розмінування і військової розвідки — та інфраструктуру, необхідну для проведення повітряних, морських і сухопутних операцій.

Стосовно оборонного планування Румунія виробила сумісну з НАТО систему і здійснювала кроки з підготовки до задоволення жорстких вимог до планування збройних сил в НАТО. Сюди входило вдосконалення процесу прийняття рішень, яке узгоджувало зобов'язання Румунії перед Альянсом з обмеженими ресурсами, якими володіє країна. Таким чином, оборонний бюджет країни був прив'язаний до прогнозів ВВП і ґрунтувався на урядовому зобов'язанні забезпечити належний рівень оборонних видатків.

В процесі підготовки до вступу Румунія вже бачила власне місце в Альянсі, як від неї й очікували, бажала стати не тільки повноправним членом Альянсу, але й жаждала ефективного рівня національного представництва в НАТО, а також призначення її представників на посади як у військових, так і цивільних структурах Альянсу. Тому важливим завданням ще в процесі підготовки було визначення відповідних співробітників, які володіють мовою, мають досвід і кваліфікацію, необхідні для виконання цих завдань. Для цього при міністерстві оборони була створена комісія, яка координувала цей процес і відбирала державних службовців, військових офіцерів і молодших командирів, які мали необхідну підготовку.

На додаток Національна школа політичних і адміністративних досліджень в Бухаресті впровадила відповідні програми на кшталт Програми для відповідальних працівників НАТО спільно з Оборонним коледжем НАТО і Європейським центром дослідження питань безпеки ім. Джорджа Маршалла. Цей курс пропонував державним службовцям і військовим спеціальну підготовку до роботи як на посадах, пов'язаних з НАТО, так і в самому Альянсі. Лекції читали представники уряду, іноземні й румунські науковці, а також викладачі Національної школи.

Однак управління людськими ресурсами в румунських збройних силах необхідно було вдосконалити і наблизити до найкращих зразків НАТО. Це потребувало вдосконалення структури військових кар'єр, реформування системи набору і навчання і пропозицій більш широких професійних можливостей для молодших командирів. Значне скорочення центральних структур було забезпечене за рахунок ліквідації зайвих підрозділів зв'язку, тилового забезпечення і управління, а також ліквідації надлишкових установ, складів і навчальних полігонів, реорганізації румунської системи військової освіти і скорочення існуючої інфраструктури.

З 1989 року, за винятком 1994-1995-х та 2000-2001 років, ВВП країни постійно знижувався. Попри це, заради прискорення реформ, асигнування на оборону у 2001 році були збільшені на 35 % і у 2001 році досягли \$ 1 млрд. Це зростання частково було відповіддю на особливо песимістичну оцінку збройних сил країни, яку роком раніше зробили начальник Генерального штабу і міністр оборони. У їхньому звіті робився висновок про те, що військові залишались непідготовленими й погано тренуваними; що 70 % пілотів ВПС небосдатні через недостатню кількість годин польотів; і що ВМС отримали тільки 15 % необхідного пального. Проте інженерний батальйон у складі близько 200 військовослужбовців з 1996 року брав участь в операції НАТО в Боснії та Герцеговині, а група штабних офіцерів в силах КФОР з 1999 року. У 2001 році, після терористичних нападів на США 11 вересня, обидва контингенти були збільшені.

Румунія стала однією з перших країн, що розробила програму перепідготовки колишніх військових та сприяння їхній адаптації до цивільного життя. Експертна група НАТО надає національним органам влади консультативну та аналітичну допомогу в формуванні стратегії професійної перепідготовки військових та

розробці відповідних програм. До середини 2003 р. близько 11 000 скористались консультативними послугами фахівців НАТО з питань професійного розвитку та бізнесу. Численні заходи, що виконуються фахівцями НАТО включають відвідання військових баз, надання військовослужбовцям, які в майбутньому підлягають штатному скороченню, консультацій щодо працевлаштування та започаткування власного бізнесу, проведення для них навчань з іноземних мов та відкриття центрів перепідготовки. Експертна Група НАТО пропонує свій досвід з макроекономічних питань, наприклад для визначення належного місця оборонної промисловості в загальній структурі народного господарства та удосконалення системи управління ЗС.

В Румунії було закрито понад 200 військових баз та територій. Міністерство оборони Румунії передало власність авіаційної бази на узбережжі Чорного моря муніципалітету Мангалії, який за рахунок приватних інвестицій та коштів, наданих урядом Румунії, збудував там житлові будинки для колишніх військових дитячий садок та спортивний центр.

Банк розвитку Ради Європи виявив зацікавленість у фінансуванні перебудови у Фундулеї і під час візиту в листопаді представники банку супроводжували групу експертів НАТО. Пакт стабільності нині шукає донорів для фінансування техніко-економічного обґрунтування. Щодо інших пілотних проектів, що вивчались групою представників НАТО, серед яких офісні приміщення, спортивні споруди, туристичні атракціони та перебудова житла у Мангалії на узбережжі Чорного моря, була висловлена заінтересованість з боку комерційних позичальників, донорів та Європейського банку реконструкції і розвитку. Водночас Європейський інвестиційний банк заінтересований у більш масштабних проектах, що виходять за рамки пілотних. Румунські безпритульні діти-наркомани можуть бути першими, хто на собі відчує вигоди нової фінансованої НАТО програми, спрямованої на пошук нового продуктивного застосування колишніх військових баз у Південно-Східній Європі.

Румунія також звернулася до Альянсу за допомогою з конверсії баз та забезпечення виконання графіку Пакту стабільності у сфері безпеки. Група НАТО, до якої увійшли представники Канади, Франції, Німеччини, Польщі, Великої Британії та США відвідали Румунію заради вивчення потенціалу перебудови двох об'єктів, визначених Міністерством оборони, серед яких і був об'єкт у Фундулеї. Бухарест звернувся до Альянсу за допомогою в цій галузі, оскільки успішно завершилась інша інноваційна програма, яку спонсорувала НАТО і яка була спрямована на повернення до цивільного життя звільнених, та тих, що скоро будуть звільнені, у запас військовослужбовців у Румунії, Болгарії та Хорватії. Обидві програми входять у рамки Пакту стабільності, який сприяє співпраці з міжнародними фінансовими установами, комерційними позичальниками та потенційними донорами.

II.7 Болгарія

Болгарія приєдналася до Програми ПЗМ у 1994 році. Тоді ж була підписана угода про військово-співробітництво з Туреччиною. Болгарія запропонувала НАТО використовувати її військово-морські бази на Чорному морі для заходу й ремонту бойових кораблів. Правляча в той час Болгарська соціалістична партія вважала за

можливе співробітництво з Альянсом, але не членство в ньому. Однак вже в 1997 році після зміни уряду Болгарія енергійно взялася за підготовку до вступу в НАТО.

Реформування болгарської армії здійснювалось відповідно до програми “Болгарська армія 2010 року”. Організаційна структура армії була переведена з радянської схеми (“армія-дивізія-полк”) на натовську (“корпус-бригада-батальйон”). Війська передислоковані відповідно до доктрини “кругової оборони”, розпочатий процес модернізації озброєнь. На третьому етапі реформи (2001-2010 рік) мають бути закінчені структурна реформа і скорочення (до 45 тис. чол.) збройних сил, переозброєння армії. Болгарські ЗС мають складатися з сил швидкого реагування, оборонних сил й сил територіальної оборони.

Обмежені зобов'язання Болгарії з розвитку потенціалу для використання її сил за межами країни відносять її до країн “нейтрального, але пильного типу”. На відміну від балтійських республік і Словенії, Болгарія продовжувала покладати оборону своєї території на відносно важкі бронетанкові формування, а не на легкоозброєні сили територіальної оборони. Країна пізно розпочала рух в напрямку професіоналізації і опиралась спокусі звернутись до легких рішень, відмовившись від закупівлі устаткування, яке безпосередньо не сприяло виконанню планів реформування, взявши на озброєння середньо і довготермінові підходи. Але впровадження ПДЧ забезпечило більш зосереджений і широкий набір завдань для втілення військової реформи.

Для визначення структури своїх збройних сил Болгарія провела Оборонний огляд. Одним з основних завдань реформування збройних сил є створення сил швидкого реагування, які повинні брати участь у спільних операціях НАТО. Болгарія зосередила свою увагу на двох ключових аспектах реформування ЗС: зміцнення розвідки і модернізація зброї згідно із стандартами НАТО. Протягом 2003 року Болгарія намагалась досягти таких стандартів і в питаннях захисту інформації для цього болгарський уряд активно взаємодіяв з комітетом безпеки Альянсу. Мета роботи – розробка і реалізація процедур допуску осіб до розвідувальних зведень. Комісія, яку становив комітет безпеки НАТО, була уповноважена перевіряти місця роботи із закритою інформацією, благодійність службовців, які б мали доступ до таємної інформації Альянсу. Така комісія працювала у всіх країнах, які оголосили про намір щодо вступу до НАТО. Вона також визначала коло осіб, які б мали допуск до роботи в його особливо важливих керівних органах.

Під стандарти НАТО Болгарія планує модернізувати 30 вертольотів Мі – 24 за допомогою концерну EADS (European Aeronautic Defense and Space Company), Ізраїлю та Росії, а також доробити за допомогою Росії 21 винищувач МіГ - 29. На останнє виділено \$ 50 млн., однак до травня 2004 року планувалося доробити тільки частину винищувачів.

У 2000 р. члени НАТО заявили, що Альянс може відігравати позитивну роль, підтримуючи зусилля країн-членів РЕАП, спрямовані на перепідготовку колишніх військових та сприяння їхній адаптації до цивільного життя. В результаті Економічним директором Альянсу було сформовано Експертну групу НАТО, якій було доручено надавати національним органам влади консультативну та аналітичну допомогу в формуванні стратегії професійної перепідготовки військових та розробці відповідних програм. Болгарія стала першою країною, що розробила програму перепідготовки. Близько 20 000 офіцерів скористались подібними програмами, реалізація яких триває. Численні заходи, що виконуються

фахівцями НАТО включають відвідання військових баз, надання військовослужбовцям, які в майбутньому підлягають штатному скороченню, консультацій щодо працевлаштування та започаткування власного бізнесу, проведення для них навчань з іноземних мов та відкриття центрів перепідготовки. Експертна Група НАТО пропонує свій досвід з макроекономічних питань, наприклад для визначення належного місця оборонної промисловості в загальній структурі народного господарства та удосконалення системи управління ЗС.

В Болгарії було закрито понад 600 військових баз. В силу оборонних та бюджетних реалій уряди країн були змушені закрити чимало військових баз. Ця тенденція має кілька наслідків. У короткостроковій перспективі деякі з цих наслідків є негативними, але ті що стосуються середньострокового та довгострокового впливу, мають переважно позитивний характер. Так, в Сімілті на південному заході Болгарії в результаті закриття військової бази моторизованої піхоти та алюмінієвої шахти рівень безробіття в регіоні зріс до 70 %. НАТО допомогло започаткувати конверсійний проект, що має дати можливість створити там пожежну службу, дільницю швидкої медичної допомоги та підприємство з переробки пластикових відходів. Після схвалення Альянсом проект було підтримано європейською програмою PHARE, для його техніко-економічного обґрунтування запрошено три європейські компанії. Успішна реалізація пілотного проекту конверсії військових баз демонструє результативність такої роботи й сприятиме довгостроковій підтримці подібних проектів національними, регіональними та місцевими органами влади. Конверсія колишніх військових баз допоможе створити механізм упорядкованого цивільного перепрофілювання колишніх військових об'єктів. Це сприятиме підвищенню рівня зайнятості та захисту довкілля. В короткостроковій та середньостроковій перспективі такі проекти допоможуть підняти рівень життя в місцях, на які найбільше впливе закриття баз. З часом підвищення добробуту має зміцнити стабільність та безпеку у всьому регіоні.

Таким чином, можемо зробити висновок, що країни, які вступили до НАТО під час так званої другої „хвилі” розширення першими пройшли процедуру досягнення членства, приєднавшись й діючи за Планом дій заради членства. Щодо розділу військові та оборонні питання, було досягнуто значного прогресу щодо здійснення військової та оборонної реформ, а саме: прийняті нові доктринальні документи, які регламентують на законодавчому рівні питання національної безпеки та оборони; здійснено заходи щодо реорганізації (або створення) збройних сил, розпочато (оскільки процес ще триває) перехід на стандарти НАТО щодо командування, управління та зв'язку й досягнення оперативної сумісності; підготовлено підрозділи для участі в місіях під проводом Альянсу тощо. Не всі зобов'язання були виконані до вступу в НАТО, й процес реформування в цих країнах триває й після вступу. Але досвід дій за ПДЧ країн, що вступали під час другої „хвилі” цінний й вартий для застосування країнами, які виявили бажання вступати до НАТО.

III. Перспективи третьої «хвилі» розширення НАТО

Претендентами на вступ до НАТО під час третьої „хвилі” є балканські країни – Хорватія, Македонія та Албанія. В плані вступу в НАТО ці країни розглядаються разом, оскільки у травні 2003 р. вони підписали Адріатичну хартію - угоду про спільний План дій заради членства. Також, 17 червня 2004 р. була представлена „Спільна стратегія вступу до НАТО” Албанії, Хорватії та Македонії. Це перший в історії випадок, коли три різних країни, що прагнуть вступити до НАТО, офіційно проголосили стратегію співпраці у набутті членства. Однак, безперечно рівень підготовленості до членства в цих країнах дуже різний.

Найбільш готовою в плані відповідності умовам вступу є Хорватія. У травні 2000 р. Хорватія приєдналась до програми «Партнерство заради миру» та Ради євроатлантичного партнерства. Хорватія постійно інтенсифікувала свій діалог з НАТО і максимально скористалась досвідом, структурами і програмами Альянсу, включно з Процесом планування і огляду збройних сил, для підтримки і спрямування процесу військових реформ.

У 2001 р. Хорватія долучилась до Плану дій заради членства в НАТО. Участь у ПДЧ забезпечує розуміння того, що підготовка до членства у НАТО стосується далеко не тільки Міністерства оборони, роблячи необхідною міжвідомчу координацію. Спочатку Хорватія зосереджувала свої відносини з Альянсом на підготовці своїх підрозділів до участі в операціях за програмою ПЗМ, нині вони стосуються набагато ширшого кола заходів. Хорватія працює над досягненням 48 цілей партнерства, 38 з яких безпосередньо стосуються повноважень Міністерства оборони і Генерального штабу, а 10 – пов'язані з міжвідомчою співпрацею. Успішне і вчасне досягнення цих цілей має призвести до реформування оборонних структур і здатності збройних сил запровадити стандарти НАТО й досягти оперативної сумісності. Це, у свою чергу, вплине на найважливіші елементи оборонної політики, особливо пов'язані з освітою та навчанням, закупками, фінансовим і матеріальним менеджментом.

Хорватія бере активну участь у багатьох регіональних ініціативах з питань безпеки. Серед них: Чотиристороння ініціатива за участю Угорщини, Італії і Словенії, Атлантична хартія (спільно з Албанією й Македонією), Нарада міністрів оборони країн Південно-Східної Європи і Південно-східноєвропейська бригада. В Загребі розташований Регіональний центр контролю за озброєннями і верифікації - регіональний форум з питань безпеки, вдосконалення співпраці й зміцнення довіри, який нині поглиблює і розширює свою участь у регіональному співробітництві з питань безпеки і оборони.

Було здійснено багато конституційних і правових реформ у сфері безпеки. Серед них Закон про оборону та Закон про військову службу, які допомогли забезпечити необхідний цивільний контроль за збройними силами і службами безпеки. Хорватський Сабор (Парламент) і його комітет з внутрішніх справ і національної безпеки контролюють збройні сили у плані їх фінансування, розгортання і процедур призначення. За їх повсякденне управління відповідає Міністерство оборони у тісній співпраці з президентом, який як Верховний головнокомандувач повністю відповідає за захист політичної незалежності й територіальної недоторканності країни. За новими умовами більш чітко визначена

роль начальника Генштабу, який безпосередньо підпорядкований міністру оборони, а у деяких випадках, за згоди прем'єр-міністра, – президенту і відповідає за підготовку ключових документів, що стосуються повсякденної діяльності збройних сил.

Згідно з положеннями Закону про національну безпеку, була створена Рада національної безпеки, до якої увійшли президент, прем'єр-міністр і деякі інші важливі міністри, і яка керує і командує службами безпеки. Крім того, у березні 2002 р. був прийнятий Закон про секретні служби, за яким було створено бюро Ради національної безпеки – орган, який має забезпечувати Раду національної безпеки необхідною експертною оцінкою, аналітичною та адміністративною підтримкою і включає в себе центральний реєстр документації. У майбутньому одним з його завдань буде забезпечення виконання стандартів безпеки НАТО особами, що можуть отримати доступ до таємної документації або інформації. Цей Закон також забезпечує правові засади для створення агенції з інформаційної безпеки і захисту шифрів, головна функція якої полягає у захисті потоків таємної інформації через урядові департаменти й відомства.

У 2002 р. була ухвалена Стратегія національної безпеки і оборони, в 2003 р. – Військова стратегія, які стали важливими віхами на шляху розвитку структур безпеки і оборони. В підготовці, оцінці й ухваленні цих стратегічних документів, за новими положеннями, приймали участь Генеральний штаб, міністр оборони, президент та уряд. Цілісності й ефективності діяльності держави в цій сфері додає той факт, що Хорватія, нарешті, має ці стратегічні документи, а завдяки отриманому досвіду, мають вдосконалюватись й майбутні стратегії.

Окрім цього, були підготовлені інші документи, пов'язані з НАТО. Серед них План довгострокового розвитку збройних сил, План модернізації, Стратегічний оборонний огляд, Дослідження з питань професіоналізації збройних сил і Спільна доктрина збройних сил. Спільно ці документи мають допомогти подальшому розвитку оборонних структур Хорватії та досягненню більшої ефективності у розв'язанні оборонних питань. Але перед тим, як Хорватія буде готова вступити до НАТО, ще залишається врегулювати багато законодавчих питань, включно із законами про перебування іноземних військ на території Хорватії та розгортання хорватських збройних сил за кордоном на виконання вимог статті 5 щодо зобов'язань колективної оборони.

Прагнення Хорватії вдосконалювати військові можливості було спричинено двома факторами. По-перше, оскільки Хорватія не є членом НАТО, їй необхідно підтримувати незалежну військову потужність, достатню для захисту країни. По-друге, водночас необхідно замислюватись над такими військовими можливостями, які можуть бути корисними для НАТО і над стандартами, які необхідно впровадити у випадку запрошення вступити до Альянсу.

Робота над оборонною реформою розпочалась з організаційної перебудови Міністерства оборони, Генерального штабу і збройних сил. У Міністерстві оборони було скорочено багато департаментів й створені нові управління: Об'єднане управління навчанням і підготовкою та Управління тилового забезпечення.

Хорватська армія була реорганізована у чотири корпуси й водночас триває процес скорочення. З 2000 р. близько 7000 військовослужбовців добровільно звільнились або подали рапорти про звільнення у запас. Спільно з НАТО розроблена спеціальна програма допомоги реінтеграції колишніх військовослужбовців у цивільне життя, наприклад, за допомогою семінарів, на

яких їм допомагають набути нових умінь і навичок. Крім того, надлишкові військові бази були перетворені на цивільні установи. Це дало можливість Міністерству оборони зекономити гроші на їх ремонті та утриманні.

Процес військової реформи обмежений ресурсами. Скорочення особового складу, принаймні в короткотерміновому сенсі, є справою затратною і накладає значний тягар як на військовий, так і на державний бюджет, тому для фінансування подальших реформ і вдосконалення військових можливостей необхідно робити заощадження, де тільки можливо. Подібно до багатьох європейських країн Хорватія страждає від менталітету “бюджету нульового зростання”, згідно з яким видатки на військові потреби протягом останніх шести років зменшувались як в абсолютних, так і у відносних термінах, щороку. В міру поліпшення стану економіки, стабілізації в усьому регіоні та повернення масового туризму ця ситуація покращується і дає змогу збільшити витрати на військові цілі без значних змін у частці національного багатства, яка на це виділяється.

Прогнозується, що середньостроковий прогноз військового бюджету становитиме 2,2 % ВВП, а запланована структура військового бюджету складатиметься з 50 % - на особовий склад, 30 % - на оперативні видатки й інфраструктуру і 20 % - на закупки. Однак ці питання ще потребують відповідного обговорення як політиками, так і громадськістю з тим, щоб досягти національного консенсусу щодо вимог до збройних сил і ресурсів, які необхідно надати в їх розпорядження.

Як маленька країна, яка зазнала наслідків війни і нестабільності, Хорватія не можемо сприймати безпеку як даність і має не тільки робити в неї власні інвестиції, а й використовувати усі наявні міжнародні інструменти й механізми. У такий спосіб Хорватія прагне відіграти свою роль у розв'язанні найболючіших проблем безпеки, допомагає розвивати регіональне співробітництво і порозуміння й бере активну участь як у війні з тероризмом, так і в боротьбі з організованою злочинністю, яка особливо турбує країни Південно-Східної Європи.

Хорватські групи військових спостерігачів та цивільних експертів беруть участь у численних миротворчих місіях ООН – у Сьєрра-Леоне, Західній Сахарі, Еритреї-Ефіопії, Кашмірі та Східному Тиморі. Хорватія розгорнула взвод військової поліції в Афганістані у складі Міжнародних сил сприяння безпеці під проводом НАТО і продовжує надавати підтримку міжнародним зусиллям у зміцненні миру у Боснії та Герцеговині й припинення етнічних заворушень у Косові й Македонії. Хорватські військові багато чому навчилися, працюючи за кордоном, і їхній професіоналізм отримав високу оцінку ООН, керівництва країн, в яких вони перебувають, і безпосереднього командування.

Хорватія продовжує зосереджуватись на процесі Плану дій щодо членства в Альянсі й прагне утримувати темпи військової реформи, очікуючи від НАТО, запрошення до вступу до Альянсу.

Македонія менш готова до членства в НАТО, ніж інші претенденти. Вона є однією з найбільш вразливих країн Європи й зіштовхується зі значними труднощами у своєму розвитку, оскільки саме утворення держави відбувалося в умовах нестабільності. Під час кризи в Косово Македонія прийняла найбільшу кількість біженців. Ця проблема залишається гострою і зараз. В країні була розгорнута місія ООН із запобігання конфліктам (UNPREDEP), базувався корпус швидкого

розгортання НАТО. Лише завдяки рішучим діям міжнародних сил удалося уникнути гуманітарної катастрофи.

Міжетнічні відносини в країні залишається нестабільними. Албанці складають близько 30% жителів Македонії й становлять більшість у місцях їхнього компактного проживання на півночі країни. Багато македонців побоюються повторення косовської ситуації. Ситуацію спричиняють такі соціальні фактори як високий рівень безробіття серед албанців, недостатнє представництво в державних інституціях та незадовільне соціальне забезпечення; демографічні фактори, такі як дуже високий рівень народжуваності албанців та зростання імміграції з сусідніх країн; соціологічні чинники, такі як структура традиційної албанської родини, взаємна недовіра і брак зв'язків між етнічними громадами внаслідок культурних та мовних розбіжностей; інституційні та освітні фактори, зокрема, незадоволення певними положеннями конституції та існуючими можливостями отримати освіту; політичні й культурні фактори, наприклад, проблемне питання албанської ідентичності, яке постало особливо гостро після операції НАТО в Косові й виведення сербських сил з регіону.

Після міжнародного врегулювання конфлікту багато македонців мали дуже негативне уявлення про НАТО. Проте Македонія докладала значних зусиль для інтеграції в європейські та євроатлантичні структури безпеки. Головним і майже єдиним її досягненням є участь у врегулюванні кризи в Косово. Надання своєї території для розгортання сил НАТО й розташування на власній території біженців багато в чому сприяло успішному закінченню воєнної операції.

Македонія є партнером НАТО з 1995 року, мала намір вступити до Альянсу і з цією метою почала в 1999 році виконання Плану підготовки до членства в НАТО, який став важливим чинником налагодження добрих відносин між Скоп'є і міжнародними організаціями та швидкого врегулювання конфлікту.

Присутність сил НАТО в регіоні, зокрема, наявність бази матеріально-технічного забезпечення сил КФОР в Скоп'є, та попередній досвід врегулювання кризових ситуацій в колишній Югославії дали Альянсу можливість успішно виконати його місію в Македонії. Операції НАТО були дуже ефективними, а кількість зібраної зброї перевищила сподівання. До того ж Альянс діяв відповідно до обмеженого мандата і виявив гнучкість у використанні засобів політичного тиску і застосуванні сили. НАТО підтримувала постійний зв'язок з македонським урядом в Скоп'є і повстанцями, що дало можливість гармонізувати стратегію Альянсу.

Криза 2001 р. наочно продемонструвала недоліки македонських збройних сил у протистоянні асиметричним загрозам. Нині Македонія проводить широкомасштабний аналіз обороноспроможності з метою раціоналізації збройних сил і процедур військових закупівель. Досвід, набутий за останні роки, має стати стимулом для поглиблення військової реформи, спрямованої на оснащення країни для ефективного протистояння асиметричним загрозам, діяльності злочинних угруповань і терористів. Експертна група НАТО надає національним органам влади консультативну та аналітичну допомогу в формуванні стратегії професійної перепідготовки військових та розробці відповідних програм.

Членство в НАТО залишається головним напрямком зовнішньої політики країни. Македонія продовжує готуватися до вступу в Альянс, а також стала ініціатором тристоронньої співпраці з Албанією і Хорватією, успішно наслідуючи приклад Балтійських республік.

Албанія була останньою з країн Європи, яка перейшла від тоталітаризму до демократії. Регулярні збройні сили були зруйновані, пограбовані склади з озброєнням. Ситуація стабілізувалася після введення багатонаціональних захисних сил (МФР) у складі 7 тис. військовослужбовців, в основному, з Італії.

Під час косовської кризи в Албанії були розгорнуті сили корпусу швидкого реагування НАТО в Європі. Крім забезпечення безпеки Албанії, вони надали значну допомогу тисячам біженцям з Косово. Штаб мобільних сухопутних військ НАТО, розгорнутий в Албанії, узяв на себе командування албанськими збройними силами.

Велике значення має для Албанії її участь у програмі ПЗМ, в рамках якої діє спеціальна програма допомоги Албанії, що сприяє активній перебудові албанських збройних сил. У Тирані на постійній основі розміщується Група координації Партнерства з НАТО.

Співробітництво з НАТО в процесі врегулювання кризи в Косово – це, майже єдине, що дозволяє Албанії сподіватись на вступ до НАТО. Уряд у Тирані не цілком контролює територію країни, зберігається небезпека розпаду Албанії на північну й південну частини. В Албанії знаходяться тилові бази Армії визволення Косово, які відіграють деструктивну роль у врегулюванні в Косово. Спроби роззброїти їх поки не приносять великих успіхів.

Албанія прагне в НАТО, але поки вона не в змозі “оплатити” свою участь у цій організації. Більш того, Албанії потрібна допомога з боку країн НАТО для збереження внутрішньої стабільності. “Відхід” НАТО з регіону може спровокувати нові кризи як внутрішні, так і міждержавні. Продовження співробітництва в рамках ПЗМ представляється оптимальним способом взаємодії Албанії і НАТО.

Членства в НАТО також прагнуть країни Чорноморсько-Каспійського регіону, який на даний час визнаний НАТО, як один зі особливо стратегічно важливих для Альянсу. НАТО вже офіційно підтвердила важливість ЧКР у фінальних документах свого останнього самміту у Стамбулі в червні 2004 р., в світлі чого був призначений Спеціальний представник Генсека НАТО на Південному Кавказі та у Середній Азії.

З країн Кавказу на вступ до НАТО претендують Грузія та Азербайджан. Обидві країни мають територіальні конфлікти й особливе геостратегічне положення. Але особливість полягає насамперед в тому, що має позитив та негатив. Позитив полягає у стратегічній важливості території цих країн не тільки у військовому, але й в політичному й економічному аспектах. Щодо військово-політичного аспекту, то це вихід до Чорного та Каспійського морів, можливість попередження потенційних терористичних формувань та дій з цієї території, вирішення регіональних конфліктів. В економічному аспекті це отримання доступу до Каспійської нафти й забезпечення безпеки транспортних шляхів.

Щодо вступу в НАТО найбільш перспективною є Грузія. По-перше, у політичному плані, завдяки новому демократичному режиму, що сьогодні має суттєве, навіть визначальне значення. На даний момент перед Грузією стоїть складне завдання втілення Індивідуального плану дій щодо партнерства (ПДП) з НАТО. У цих питаннях Грузія значно покладається на зовнішню допомогу та лобювання, у першу чергу, з боку США, а також Балтійських держав, Болгарії та Румунії, які “закріплені” за Грузією.

Болгарія допомагає закріпленню стабільності та прогресу в ЧКР різнорічними шляхами: наданням рекомендацій з реформування сектору безпеки та оборони, військової підготовки, кращих методик оборонного планування та фінансування. Підписання двостороннього Меморандуму в сфері євроатлантичної інтеграції з Грузією у грудні 2004 р. демонструє готовність Болгарії надавати Грузії всю необхідну допомогу у політичній та практичній площинах. Крім того, відкриття у Тбілісі Посольства Болгарії як точки контакту з НАТО на період до червня 2006 р. є конкретним проявом допомоги щодо вступу Грузії до НАТО, зокрема, з удосконалення прикордонних контролю та безпеки; запобігання конфліктам; врегулювання криз та суперечок; використання кращого досвіду Південно-Східної Європи та Західних Балкан.

Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія та Болгарія заснували "Нову групу друзів Грузії". Раніше аналогічне зібрання включало США, ФРН, Великобританію та Францію. Але воно поступово трансформувалося у "Групу друзів Грузії Генерального секретаря ООН" і включила РФ з правом вето, що, на думку визнаного західного аналітика-експерта по ЧКР Владіміра Сокура, значно знизило загальну ефективність групи. Нова група буде допомагати Грузії у проведенні внутрішніх реформ, необхідних для її поступового вступу до НАТО та ЄС, надання допомоги у забезпеченні безпеки Грузії, а також ставить перед собою наступні конкретні завдання:

- допомогу в імплементації ІПДП Грузія-НАТО, в разі успішності якого він переросте в План дій щодо членства;
- надання експертної допомоги у виробленні Стратегії європейської інтеграції та проведення адміністративної реформи Грузії;
- витіснення (спільними зусиллями) російських військових баз з Грузії в рамках Стамбульських зобов'язань перед ОБСЄ від 1999 р., а також винесення цієї проблеми на поточний порядок денний ЄС;
- підтримку нещодавно започаткованої Президентом М. Саакашвілі "Мирної ініціативи щодо Південної Осетії";
- сприяння більш активному залученню ЄС і НАТО до розв'язання конфліктів в ЧКР;
- нагальна передача функцій Грузинської прикордонної моніторингової місії ОБСЄ, скасованої внаслідок російського тиску, під егіду ЄС;
- комп'ютеризація грузинських державних та громадських установ, а також відкриття у Тбілісі Офісу з військових зв'язків НАТО на ПдК (відповідальна - Латвія);
- координація роботи дорадницької місії ЄС щодо верховенства закону (відповідальна - Литва).

Візити Генерального секретаря НАТО до Грузії, Вірменії та Азербайджану, продемонстрували прихильність Альянсу розширенню співробітництва з регіоном. Кавказький регіон він назвав найважливішою складовою мережі боротьби із міжнародним тероризмом та розповсюдженням ЗМУ.

Залучення Кавказу до ширшого співробітництва НАТО буде відбуватися в 2005 р. й в наступні роки за тією ж схемою, як і в країнах Балтії. В програмах допомоги регіону беруть участь як старі союзники по НАТО – Велика Британія, Німеччина й Туреччина, так і балтійські республіки. Німеччина зайнята перепідготовкою офіцерів запасу, Велика Британія здійснює програми з навчання

молодшого офіцерського складу, а Туреччина пропонує допомогу в координації питань безпеки з охорони нафтопроводу. Литва, Латвія й Естонія, що успішно реформували свої збройні сили, щоб вступити в НАТО цього року, готові поділитися досвідом із Грузією, Вірменією та Азербайджаном. Крім того, вони пропонують кавказьким республікам допомогу в створенні ефективної прикордонної служби.

З метою оптимізації присутності НАТО на Кавказі планується створити спеціальний формат для окремого діалогу з кожною республікою регіону за моделлю відносини НАТО-Росія або Україна-НАТО. Успішне виконання Азербайджаном і Грузією натовського Плану дій індивідуального партнерства – Individual Partnership Action Plan (IPAP) – полегшує для них перехід до Плану дій щодо членства – Membership Action Plan (MAP).

Продовжуючи готувати офіцерські кадри в рамках програми "Партнерство заради миру", НАТО розглядає можливості для відкриття на Південному Кавказі "Регіонального оборонного коледжу" – за зразком існуючого "Балтійського оборонного коледжу" (BALDEFCOL). Керівництво альянсу планує також підвищити статус Південного Кавказу в структурах НАТО шляхом призначення політичних і військових експертів з регіону помічниками Генерального секретаря НАТО в регіоні, а також створення в НАТО спеціальної "Робочої групи з безпеки Південного Кавказу".

Таким чином, на вступ до НАТО претендують Хорватія, Македонія та Албанія, країни, які вже приєдналися до Плану дій заради членства й погодилися діяти спільно за цим Планом, згідно укладеної між ними „Спільної стратегії вступу до НАТО”. Ці країни збираються надавати одна одній допомогу щодо вступу. Вони також разом розвиватимуть військовий потенціал, необхідний для участі в операціях НАТО. Однак, існує ціла низка проблем як внутрішнього, так і зовнішнього плану, які цим країнам ще треба вирішити. Оскільки рішення щодо вступу до НАТО завжди ухвалюються Альянсом у кожному конкретному випадку відповідно до здатності країни-кандидата у разі вступу виконувати обов’язки та зобов’язання, що походять від членства, то такий крок важливий лише для самих цих країн, бо НАТО буде продовжувати оцінювати кожну країну кандидата індивідуально. Однак стосовно Хорватії, Албанії та Македонії така спільна стратегія є дуже важливою, оскільки однією з основних вимог Плану дій заради членства є відсутність регіональних конфліктів, територіальних претензій, існування добросусідських відносин, що на даний час відсутнє між Македонією та Албанією.

Країни Кавказького регіону також виявили бажання вступу до НАТО, особливо Грузія. Виходячи із рішень Стамбульського самміту НАТО 2004 р. щодо приділення особливої уваги зміцненню партнерства в стратегічно важливих регіонах Кавказу й Середньої Азії, можна зробити висновок, що НАТО зацікавлена

у продовженні допомоги цим країнам щодо набуття членства. Однак, цей регіон не тільки важливий зі стратегічної точки зору, але й проблемний в контексті визначених на сьогодні загроз безпеці. Крім того, зростає увага Заходу до регіональних конфліктів на Кавказі, які дестабілізують ситуацію в країнах, що вступили в минулому році в НАТО, ті існують наміри відлучити Росію від миротворчого процесу на Кавказі й завершити його на власних умовах, спираючись на регіональних партнерів. Проте, очевидно, що Росія ані за власним бажанням, ані під тиском не відійде від участі у вирішенні проблем даного регіону.

IV. Україна – НАТО: стан відносин та перспективи членства

В сучасному багатополлярному світі, за наявності нових загроз невійськового асиметричного характеру (міжнародний тероризм, розповсюдження ЗМУ тощо) жодна держава не в змозі ані забезпечити, ані гарантувати безпеку держави власними силами. НАТО є єдиною організацією, яка довела свою спроможність гарантувати колективну безпеку. Головним є те, що НАТО спромоглась адаптуватись до нових реалій й не тільки зберегти сенс свого існування, запровадивши широкомасштабну трансформацію своїх структур, але й розширити сферу відповідальності євроатлантичного простору шляхом розповсюдження цієї зони на весь світ й прийняття нових членів. Таким чином, НАТО перетворилась з організації колективної оборони на організацію колективної безпеки. Отже, вступ України до НАТО є єдиним рішенням для забезпечення й гарантування не тільки національної безпеки держави, але й незалежності існування й територіальної цілісності.

Іншим мотивом щодо необхідності набуття членства є те, що процес інтеграції в євроатлантичні структури безпеки передбачає виконання певних умов, започаткованих Планом дій заради членства. Ці вимоги, за умови їх виконання, навіть без вступу до НАТО, сприяють становленню в країні демократичного устрою, створенню надійних інститутів безпеки, верховенства права й твердої законодавчої бази тощо. Вступ України до НАТО - це реалізація її цивілізаційних інтересів. Набуття членства в НАТО гарантує Україні зміцнення державного суверенітету, стимулюватиме поширення демократичних цінностей і розбудову громадянського суспільства. Членство в НАТО надає вагомі гарантії збереження національної ідентичності та єдності української нації. Перебування у спільноті цивілізованих демократичних країн – членів Альянсу сприятиме формуванню української національної еліти, орієнтованої на національні та європейські цінності, розвитку національної культури та культури національних меншин України. Важливим висновком є те, що демократичні перетворення в Україні необхідні не стільки для вступу в НАТО чи ЄС, скільки як дії за власним вибором України, тобто бажанням українського народу жити в демократичній, розвиненій економічно державі. Вступ до НАТО та процес реформування певних сфер, який передуватиме вступу, тільки сприяють цій основній меті України.

IV.1 Основні досягнення України на шляху до членства в НАТО

Контакти між Україною та НАТО розпочалися у 1991 р., коли Україна вступила до Ради північноатлантичного співробітництва (потім РЄАП). Відразу після запровадження у 1994 році програми НАТО "Партнерство заради миру" - масштабної ініціативи практичної індивідуальної співпраці у галузі безпеки й оборони між НАТО та країнами-партнерами, Україна першою з держав СНД приєдналася до неї.

На формальну основу відносини Україна-НАТО було переведено у 1997 році внаслідок підписання Хартії про Особливе партнерство, яка відкрила шлях для проведення консультацій та співпраці з питань євроатлантичної безпеки. У Хартії

визначені принципи та механізми розвитку відносин Україна - НАТО на перспективу, а також окреслені галузі двосторонніх консультацій та співробітництва. Відповідно до Хартії була створена Комісія Україна-НАТО – орган, що ухвалює рішення та здійснює управління заходами співробітництва. КУН засідає регулярно на рівні послів і військових представників, а також періодично на рівні міністрів закордонних справ та міністрів оборони й начальників оборонних штабів та, час від часу, - на рівні глав держав і урядів.

У 1998 році було засновано Спільну робочу групу з питань оборонної реформи (СРГОР). Вона покликана сприяти процесу консультацій та практичної співпраці з питань реформування структур безпеки та оборони. Йдеться про такі аспекти, як укладання оборонних бюджетів та планування, скорочення та конверсія, перехід від служби за призовом до професійної армії та цивільно-військові відносини. Щоб здійснити процес трансформації у військовій галузі, НАТО також надає допомогу в організації підготовки старших офіцерів та реалізації програм перепідготовки для полегшення переходу до цивільного життя військовослужбовців, які підлягають скороченню. Роботу СРГОР доповнює діяльність Військового комітету Україна - НАТО, який ділиться досвідом з багатьох питань, пов'язаних із безпосередньою військовою співпрацею у рамках Військового робочого плану Україна - НАТО. До того ж окремі країни - члени НАТО надають Україні допомогу у проведенні проектів з утилізації боєприпасів у рамках Цільових фондів за програмою ПЗМ

У травні 2002 була прийнята Стратегія України щодо Організації Північноатлантичного Договору, схвалена Радою національної безпеки та оборони України. В той же час, напередодні п'ятиріччя Особливого партнерства Президент України Л. Кучма чітко заявив, що Україна має намір претендувати на членство в Альянсі. У відповідь на цю заяву під час засідання Україна - НАТО на рівні міністрів закордонних справ, яке проходило того ж місяця у Рейк'явіку, було узгоджено, що сторони шукатимуть можливостей піднести їхні відносини на якісно новий рівень. На Празькому самміті в рамках Засідання Комісії Україна-НАТО у листопаді 2002 року з метою поглиблення та розширення відносин Україна - НАТО був підписаний План дій Україна - НАТО, який визначає стратегічні цілі та пріоритети України на шляху втілення інтеграції до євроатлантичних структур безпеки, а також щорічні Цільові плани Україна-НАТО, які мають забезпечити досягнення цілей, окреслених Планом дій, створили конструктивні рамки для подальшого поглиблення та розширення відносин Україна-НАТО.

Цей документ залишається основоположним документом, що регламентує відносини і у якому викладені спільно узгоджені принципи і цілі, охоплюючи політичні, економічні, інформаційні, безпекові, оборонні та військові питання, захист і безпеку інформації та правові аспекти. З метою забезпечення виконання цілей, окреслених у Плані дій, щорічно розробляються Цільові плани, у яких Україна визначає свої цілі стосовно заходів, які вона планує провести, як внутрішньо, так і у співпраці з НАТО. Двічі на рік проходять підсумкові засідання, а щорічно - укладається звіт із аналізом успіху виконання документа.

Україна довела свою відданість справі підтримання безпеки на євроатлантичному просторі, долучившись до участі у миротворчих операціях під проводом НАТО на Балканах у 90-х рр. А відмова України від ядерної зброї та приєднання до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї; врегулювання невіршених суперечок з сусідніми країнами стосовно кордонів та статусу

нацменшин; ратифікація Договору про відкрите небо, який забезпечує прозорість та здійснення контролю над озброєннями завдяки наданню дозволу на взаємні прольоти над територіями його держав-учасниць, посприяли європейській безпеці та стабільності.

Україна та НАТО активно співпрацюють у плані підтримання безпеки та стабільності на євроатлантичному просторі. Протягом останніх років Україна по черзі виділила піхотний батальйон, батальйон механізованої піхоти та вертолітний загін для участі у діяльності керованих НАТО миротворчих сил НАТО на Балканах, у Боснії та Герцеговині, а в операціях у Косові брав участь український вертолітний загін та значна кількість особового складу з української частини українсько-польського батальйону.

Іншим кроком, що засвідчив готовність України сприяти зміцненню міжнародної стабільності та боротьбі з тероризмом, стало надання Україною права прольоту над її територією авіації НАТО, яка перевозила війська до складу Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) на території Афганістану та особовий склад коаліційних сил під проводом США, залучених до операції "Нездоланна свобода". Україна також відрядила 1600 військовослужбовців до польського сектора міжнародних багатонаціональних стабілізаційних сил в Іраку, де представлені миротворці з кількох країн НАТО та країн-партнерів.

Меморандум про підтримку операцій НАТО з боку України, ратифікований у березні 2004 року, надасть змогу підвищити рівень співпраці між Україною та НАТО у проведенні операцій. Цей документ забезпечує правові рамки для надання Україною цивільної та військової підтримки збройним силам країн Альянсу, розташованим або таким, що рухаються територією України транзитом як у мирний час, так і за умов кризи або війни. До того ж, навесні 2004 очікувалося остаточне погодження Меморандуму про взаєморозуміння у галузі стратегічних авіаперевезень, який забезпечить Україні більш істотну роль в операціях НАТО із перевезення великих вантажів.

НАТО та окремі країни - члени Альянсу допомагають Україні у її зусиллях виконати честолобну програму реформ, накреслену у Плані дій та щорічних Цільових планах на його основі, надаючи консультації та практичну допомогу. Втім, основну відповідальність за реалізацію Плану несе, насамперед, саме Україна. Зі свого боку, країни - члени НАТО закликають її докласти усіх зусиль, аби забезпечити подальший прогрес у галузі реформ для укріплення демократії, верховенства права, захисту прав людини та розвитку ринкової економіки. Особлива увага також приділяється необхідності комплексної трансформації структур безпеки і оборони. І хоча багато чого залишається зробити, реальний успіх уже помітний.

Країни - члени НАТО розглядають виконання Україною Плану дій як "лакмусовий папірець" її відданості меті євроатлантичної інтеграції. Україна довела свою незамінність як партнер НАТО у галузі безпеки, беручи активну участь у міжнародних операціях з підтримання миру. Втім, НАТО - не лише військовий союз, але передусім організація, усі члени якої поділяють спільні цінності. Перспективи вступу України до НАТО чітко окресляться залежно від її відданості демократичним перетворенням та стандартам держав Альянсу.

Наукова співпраця з Україною розпочалася у 1991 році. Відтоді за рівнем участі у Науковій програмі НАТО Україна поступається лише Росії. Її розвиткові також сприяло створення Спільної робочої групи з питань наукової співпраці та у

галузі охорони довкілля. НАТО співфінасувало кілька проектів з метою забезпечення українських науково-дослідницьких колективів мінімальною необхідною інфраструктурою комп'ютерних мереж та доступом до Інтернету.

Окрім застосування наукових розробок у галузі захисту від тероризму та нових загроз - відповідно до нового спрямування Наукової програми НАТО - Україна визначила для себе такі пріоритети співпраці у науковій галузі на 2004 рік: інформаційні технології, біологія клітини та біотехнології, нові матеріали, захист довкілля і раціональне використання природних ресурсів. Співпрацю у галузі довкілля переважно зосереджено на екологічних проблемах, спричинених оборонною діяльністю.

Програма співробітництва у галузі оборонної реформи між Україною та НАТО більш широкомасштабна, ніж з будь-якою іншою країною-партнером і надає змогу Україні використовувати накопичений роками досвід та фахові знання країн - членів Альянсу у галузі оборонної реформи. Україна звернулася до НАТО за допомогою у здійсненні трансформації своїх надлишкових збройних сил, що комплектуються за призовом, у меншу за чисельністю, професійну та більш мобільну армію, яка відповідає б потребам країни у галузі безпеки, а також була здатною відігравати активну роль у підтриманні європейської безпеки і стабільності. Ключовими кроками мали стати розробка нової Стратегічної концепції та Воєнної доктрини, а також надання Україні допомоги у проведенні та завершенні комплексного оборонного огляду. Першорядним завданням НАТО було допомогти Україні зміцнити демократичний та цивільний контроль над збройними силами та підвищити рівень оперативної сумісності з військами країн НАТО.

Участь України у заходах за програмою ПЗМ також сприяє підвищенню рівня оперативної сумісності. У рамках Процесу планування та огляду сил визначаються ключові вимоги стосовно потреб національного оборонного планування. Окрім того, беручи участь у широкому колі заходів ПЗМ та військових навчань, які час від часу проходять і в Україні, військовослужбовці набувають безпосереднього досвіду взаємодії з представниками країн НАТО та інших держав-партнерів.

Тренування та навчання також становлять важливий елемент перетворень у секторі оборони. Старші українські офіцери регулярно проходять навчання на курсах в Оборонному коледжі НАТО у Римі (Італія) та Школі НАТО в Обераммергау (Німеччина). Контакти, розвинуті з цими освітніми установами, стали у пригоді під час відкриття нового багатонаціонального факультету при Національній академії оборони України.

Технічне співробітництво між Україною та НАТО у галузі озброєнь зосереджено на підвищенні рівня сумісності систем озброєнь з метою сприяння участі України у спільних операціях з підтримання миру. Співпрацю у цій галузі було розпочато, коли Україна вступила до програми НАТО "Партнерство заради миру" та почала брати дедалі активнішу участь у діяльності різних груп з питань озброєнь під егідою Наради національних директорів з питань озброєнь - найвищого органу НАТО, який визначає можливості співпраці між країнами - членами стосовно закупівлі військової техніки та встановлює технічні стандарти. У березні 2004 року відбулося перше засідання Спільної робочої групи Україна - НАТО з питань озброєнь, яка відтоді сприяє розвиткові контактів у цій галузі.

Країни - члени НАТО та країни-партнери надали Україні допомогу у ліквідації наслідків сильних повеней, що сталися у 1995, 1998 та 2001 роках. До того ж,

починаючи з 1997-го, відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння у галузі планування на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру та готовності до катастроф, у цій галузі було започатковано широкомасштабну співпрацю, яка принесла Україні безпосередню практичну користь. Основну увагу було приділено намаганням допомогти Україні, насамперед її західним регіонам, уразливим перед повенями, краще підготуватися до подібних надзвичайних станів та подолання їх наслідків. В Україні проводилися навчання ПЗМ, які мали на меті випробувати в дії процедури реагування на повені та надання допомоги цивільному населенню. Такі тренування пройшли на Закарпатті у вересні 2000 року. А у 2001 році було розпочато проект за участю сусідніх країн з метою розвитку у басейні річки Тиси ефективної системи запобігання та реагування на повені.

Спільний українсько-польський батальйон був розгорнутий у Косові у липні 2002 року, де він входить до складу багатонаціональної бригади "Схід" у керованому США секторі на кордоні з колишньою Югославською Республікою Македонія та Сербією. Серед покладених на нього завдань - підтримання безпечного та стабільного середовища, гарантування свободи пересування по території сектора, а також охорона кордону з метою запобігання нелегальній міграції, контрабанді та іншим злочинам.

Рішення про формування спільного миротворчого батальйону було ухвалене Польщею та Україною у жовтні 1995 року. Цей підрозділ мав застосовуватися у міжнародних місіях під егідою ООН або інших організацій. Батальйон комплектується виключно професійними військовими та має об'єднаний штаб, а по обидва боки українсько-польського кордону розташовані його тренувальні бази. Командувач батальйону - польський офіцер, його заступник - українець. Батальйон налічує майже 800 військовослужбовців, з них - 500 поляків та 300 українців. До його складу також входить литовський контингент, який налічує 30 військових.

Завдяки проекту у рамках Цільового фонду ПЗМ, розпочатому у січні 2002 року, вдалося безпечно знищити близько 400 000 одиниць протипіхотних мін в Україні. Міни були зібрані з 19 складів, розташованих по всій Україні та перевезені на завод хімічних виробів у Донецьку, що на південному сході України, який був модернізований для проведення безпечної утилізації мін та вилучення вибухівки і пластику із застосуванням методу зворотного інжинірингу. Вибухівку було потім перероблено для використання в українській промисловості, а з пластику вироблялися дитячі іграшки. Проект був фінансований Канадою, Угорщиною, Польщею та Нідерландами.

Виконавчою структурою у рамках проекту була Агенція НАТО з питань тилового постачання та обслуговування (НАМСА), яка діяла у співпраці з Міністерством оборони України та науково-технічним центром "Співдружність".

Нині розглядається можливість запровадження другого проекту Цільового фонду ПЗМ із знищення 133 000 тонн боєприпасів і 1,5 млн. одиниць стрілецької зброї та легкого озброєння. У разі його ухвалення це буде найбільш великомасштабний проект з утилізації зброї та боєприпасів у світі.

Цільові плани 2003 р. й 2004 р., прийняті в рамках Плану дій Україна-НАТО були більше декларативними, тому відсоток досягнення запланованих цілей був замалий. Цільовий план на 2003 рік з 256 запланованих заходів було виконано 230. Найбільш вагомим внеском в реалізацію Плану дій можна вважати: створення цивільних структур управління у Міністерстві оборони, проведення Оборонного огляду, участь у миротворчих та гуманітарних операціях під проводом НАТО,

участь українського військового контингенту в стабілізаційних силах в Іраку. Важливим кроком України щодо підтримання мобільної спроможності сил Альянсу стала її згода про надання українських літаків АН-124 для використання країнами НАТО на умовах лізингу.

Проте у виконанні Україною Цільового плану Україна – НАТО на 2003 рік виявилися певні недоліки. В основному в розділі політичні та економічні питання, особливо що стосувалось внутрішніх заходів. Щодо військових компонентів, то спостерігалось недостатність виділення коштів, обмеженість кваліфікованих кадрів, не оволодіння військовими іноземною мовою.

У Плані дій на 2004 р. було збільшено кількість заходів за такими напрямками, як: розвиток національної системи оборонного планування відповідно до стандартів НАТО; управління повітряним рухом, обмін даними про повітряну обстановку; інформаційне забезпечення, а саме: підвищення рівня обізнаності громадськості щодо співробітництва з Альянсом, підтримка військової реформи в Україні; мінімізація негативних наслідків процесу реформування ЗС України (конверсія оборонних об'єктів, екологічні питання, утилізація надлишкових боєприпасів, соціальні аспекти тощо); участь у боротьбі проти тероризму. Головними досягненнями на шляху реалізації завдань є завершення Оборонного огляду в Україні затвердженням Президентом України Стратегічного оборонного бюлетеня України на період до 2015 року; набуття чинності Закону України “Про організацію оборонного планування”; затвердження Державної програми розвитку озброєння та військової техніки на період до 2015 року; ратифікація Верховною Радою України Меморандуму про взаєморозуміння щодо забезпечення підтримки Україною операцій НАТО та підписання Меморандуму про взаєморозуміння щодо використання транспортної авіації України під час операцій НАТО; відкриття Бюро військової документації Україна – НАТО; підготовлено низку проектів та пропозицій для внесення змін до законів України у сфері безпеки та зовнішньої політики; розроблено систему практичних механізмів співробітництва з НАТО, яка дозволяє формувати та реалізовувати стратегічні програмні документи і заходи загальнодержавного рівня.

У той же час, практично відсутні суттєві зрушення в таких напрямках, як економічні та інформаційні питання, не виконуються у повному обсязі вимоги НАТО щодо окремих питань внутрішньополітичного розвитку та забезпечення ресурсами.

Таким чином, на основі аналізу Цільових планів Україна – НАТО на 2003 та 2004 роки можна зробити висновок, що найбільш відповідними до вимог НАТО напрямками є зовнішня політика і політика у галузі безпеки, співробітництво з НАТО та правові питання.

План дій Україна – НАТО і щорічні Цільові плани як на 2003, так і на 2004 роки мають методологічні вади. Йдеться, передусім, про необхідність дотримання таких чітких параметрів виконання заходів, як термін, обсяг, зміст, відповідальні виконавці, ефективність. Їхнє окреслення дало б змогу здійснювати чіткий контроль за виконанням заходів та оцінювати їхню ефективність.

Виходячи з необхідності створення цілісної ефективної системи підготовки висококваліфікованих управлінців, удосконалення професійної підготовки фахівців з метою формування кадрового потенціалу для забезпечення державної політики у сфері євроатлантичної інтеграції та створення передумов для набуття членства в НАТО у 2004 р. були прийняті Державна програма підготовки, перепідготовки та

підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки та Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки.

Особливо важливе значення має Державна програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004–2007 роки, оскільки за соціологічними дослідженнями думка населення України щодо НАТО виглядає таким чином: 34 % вважають його агресивним воєнним блоком, 32 % — оборонним союзом, ще 7% вбачають у НАТО миротворчу організацію (26,5 % відповіді не дали). Державна програма спрямована на підвищення рівня інформованості громадян України про євроатлантичні інтеграційні процеси, переваги членства в цій організації, напрями, стан та перспективи співробітництва України з НАТО. Програма передбачає низку заходів, у яких має бути дано об'єктивну оцінку діяльності НАТО, висвітлено його перспективи та переваги, які Україна зможе отримати від членства в Альянсі.

Ці широкомасштабні програми доповнюються заходами мовної підготовки та збільшенням кількості штабних офіцерів ЗСУ на посадах у штабних елементах ПЗМ, передбачених згідно з Цільовим планом дій на 2003 рік та Цільовим планом дій на 2004 рік.

Аналіз виконання Цільового плану на 2004 р. свідчить, що його було виконано лише на 65%, при цьому не виконано 23% обсягу запланованих робіт, частково виконано 5%, перенесено на пізніший термін або скасовано 4%. Крім того, 7% переносяться уже протягом двох років і вони, в основному, стосуються організаційно-технічних засобів співробітництва України з НАТО. Зокрема, минулого року були провалені заходи, спрямовані на зміцнення демократії в країні, у тому числі щодо проведення чесних і демократичних виборів; спостерігався певний саботаж виконання Плану дій Україна-НАТО з боку Координаційного комітету по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, а також “гальмування” Плану дій з боку Адміністрації Президента. На виконання плану негативно вплинула „антинатовська” пропаганда, розгорнута у 2004 році, особливо напередодні виборів. Зараз вкрай важливо, щоб подібна ситуація не повторилася на парламентських виборах 2006 року й вузькопартійні інтереси не перевищили національні інтереси. Протягом 2004 р. спостерігалась не тільки відсутність взаємодії між гілками влади в напрямку євроатлантичної інтеграції, але й перебирання на себе не властивих функцій. Зокрема, значна частина законопроектів, передбачених Цільовим планом на 2004 рік, були внесені на розгляд парламенту народними депутатами, тобто парламент виконував роботу виконавчої гілки влади, хоч сам парламент не був долучений до розробки цього документа.

Особливими досягненнями є те, що відносини Особливого партнерства між Україною та НАТО продовжують відігравати вагомую роль у зусиллях, спрямованих на підтримання безпеки і стабільності в усьому євроатлантичному регіоні, а саме:

- готовність України продовжувати надавати допомогу у забезпеченні функціонування стабілізаційних сил НАТО в Афганістані;
- участь українських військовослужбовців у складі миротворчого контингенту КФОР та готовність України залишатися активним донором у складі сил КФОР під проводом НАТО у Косові;

- участь України у виконанні Резолюції Ради Безпеки ООН № 1546 як основи для стабілізації ситуації в Іраку шляхом відрядження миротворчого підрозділу до складу багатонаціональної дивізії у південно-центральної частині Іраку;
- рішення України запропонувати практичну допомогу у проведенні операції Альянсу «Активне намагання» у Середземному морі.
- підписання та набрання чинності Меморандуму про взаєморозуміння у галузі підтримки операцій НАТО з боку України;
- підписання Меморандуму про взаєморозуміння у галузі стратегічних авіаперевезень між Україною та НАТО;
- зацікавленість України взяти участь в окремих багатонаціональних заходах у рамках Празького зобов'язання щодо вдосконалення потенціалу;
- розробка Україною Стратегічного оборонного бюлетеня до 2015 року, який є вагомим кроком на шляху проведення Оборонного огляду;
- поглиблення співпраці з питань нерозповсюдження ЗМУ;
- утилізацію Україною надлишкових боєприпасів та стрілецької зброї й легкого озброєння у рамках Цільового фонду ПЗМ.

Основним висновком щодо стану співробітництва з НАТО є те, що Україна його весь час поліпшує та поглиблює, але на більш високий рівень інтеграції в євроатлантичні структури не виходить. Все те, що робить Україна безсумнівно важливе, й просуває її на шляху до набуття членства, але цей процес буде тривати не визначено довго, оскільки немає послідовного виконання прийнятих зобов'язань з метою отримання впевненості з боку НАТО щодо відповідності України критеріям членства, а є тільки декларація намірів.

Наприклад, Україна планує приєднатись до Програми НАТО щодо обміну даними про повітряну обстановку і в той же час ратифікує Договір про забезпечення польотів авіації збройних сил держав СНД аеронавігаційною інформацією, який є важливою складовою Договору про колективну безпеку (Ташкентського договору) до якого Україна не належить. В Плані дій Україна-НАТО декларовано мету створення необхідних умов для вступу до СОТ та сприяння економічному співробітництву України з НАТО, з іншого боку Україна ратифікує Договір про Єдиний економічний простір, який фактично перекреслює всі досягнення, здобуті на шляху набуття членства у Світовій організації торгівлі і відкидає перспективи набуття такого членства на невизначений час.

Події Празького самміту, участь в ньому України та прийняття певних рішень надало надії, що Україна такі дійсно бажає інтеграції, але маніпуляції із військовою доктриною напередодні Стамбульського самміту, під час якого очікувалось приєднання України до ПДЧ остаточно ввело в оману щодо справжності декларованих цілей. Напередодні Стамбульського самміту, червня 2004 р. в Україні була прийнята Воєнна доктрина, в якій містилась кінцева мета процесу євроатлантичної інтеграції України – вступ до НАТО, але після зустрічі в Ялті, текст Воєнної доктрини було вилучено й він з'явився в новому варіанті, з якого ця фраза була викреслена. НАТО й тут пішло на певні поступки, й прийняло рішення визначитись щодо України під час грудневої зустрічі міністрів оборони та іноземних справ країн-членів НАТО й засідання Комісії України – НАТО за умов, що внутрішньополітична ситуація в Україні остаточно стабілізується після обрання нового Президента України та нового уряду з яким буде тривати співпраця.

НАТО чекає від України виявлення бажання щодо членства в НАТО, але не сприймає серйозно як заявку такі заходи України як Рішення РНБОУ 2003 р., Закон

про національну безпеку та оборону тощо, з огляду на вищевикладені кроки України у зворотному від НАТО напрямку й політику балансування та маніпулювання, яка проводилась країною у зовнішній політиці.

Двадцять першого квітня 2005 р. у Вільнюсі під час засідання Комісії Україна-НАТО було підписано новий документ: «Поглиблення співпраці Україна—НАТО: короткотермінові заходи», котрий визначатиме подальші стосунки України з Північноатлантичним альянсом. Цей документ впроваджує початок нового - "інтенсифікованого" - діалогу.

Поштовх до прийняття такого рішення з боку НАТО надали дві події.

По-перше, Спільна заява Президентів України і США, проголошена 4 квітня ц.р. у Вашингтоні, де міститься теза про те, що США підтримують курс України на вступ до НАТО, про що особисто говорив Президент США. Сполучені Штати підтримують прагнення України до НАТО і готові допомагати Україні досягати своїх цілей, надаючи підтримку у проведенні складних реформ. Співпраця також зміцнюватиметься через діяльність найбільшого в історії трастового фонду НАТО, із провідною роллю США, покликаного фінансувати ліквідацію застарілих і надлишкових озброєнь.

По-друге, на прес-конференції 11 квітня в Японії Генеральний секретар НАТО Яап де Хооп Схеффер заявив, що трансатлантичний альянс веде політику відкритих дверей для України, де прозахідні реформатори скинули проросійський режим. "Якщо в Україні є ці амбіції, - сказав де Хооп Схеффер, - і "якщо Україна озвучить амбіції стати членом НАТО, НАТО прийме ці амбіції дуже серйозно". Тобто було конкретно й неоднозначно сказано, про необхідність подання Заяви про вступ.

Міністр закордонних справ Литви заявив, що Україна настільки наблизилася до реалізації плану інтеграції до НАТО, що час складати цілком конкретну програму дій щодо вступу. Розглядатимуться також перспективи Грузії, але рішення про запрошення до альянсу у Вільнюсі може очікувати лише Україна.

Ще на Стамбульському самміті НАТО передбачалось, що Україні буде запропоновано перехід до інтенсифікованого діалогу, але цього не відбулось, через проблеми внутрішньої політики, нестабільність зовнішньополітичного курсу, відсутність послідовності щодо прийняття рішень, чіткої стратегії держави. Очевидно, що тепер ці перешкоди усунуто. Але для того, щоб ситуація не повторилась вкрай необхідно не відходити від декларованих рішень й негайно почати їх виконання. Другого такого шансу може не бути.

Фактично починається комплекс заходів з процедури вступу до НАТО. Але від країни, що претендує на вступ повинно бути надане повідомлення, зроблене відповідно до її внутрішніх юридичних процедурних вимог на адресу Генерального секретаря, тобто Заява про вступ (в письмовій формі.). Після запровадження інтенсифікованого діалогу й приєднання до Плану дій заради членства, який надає країні статус кандидата, має бути рішення Північноатлантичної Ради доручити Генеральному секретареві повідомити країну, можливість членства якої розглядається. що Альянс схвально відноситься до її приєднання і готовий розпочати переговори про вступ.

Ці кроки та аванси Україні свідчать про те, що зараз настав унікальний час й підтверджує, що запрошення на вступ до НАТО залежить тільки від політичної волі країн-членів, а не від відповідності країни умовам вступу, запропонованим в ПДЧ. Країни, які вступили до НАТО в період так званого розширення не тільки не

виконали умов, але й досі продовжують реформування. Вступ до НАТО відкриває двері до вступу до ЄС й взагалі в Європу. Щодо російського фактору, то сама Росія звісно буде перешкоджати, але зробити проти політичної волі України нічого не зможе. Як не змогла у відношенні країн Балтії й особливо Латвії. З іншого боку, Росія буде по важливіше та серйозніше відноситись до України., переконається нарешті, що України незалежна держава й буде завжди проводити незалежний зовнішньополітичний курс. Якщо цього не станеться, Росія зробить все, щоб підпорядкувати Україну власному впливу. Тільки вступ до НАТО в змозі захистити не тільки національну незалежність й територіальну цілісність України, але й захистити її від зовнішнього впливу.

IV.2 Перспективи інтеграції та шляхи отримання членства

Двадцять першого квітня у Вільнюсі під час засідання Комісії Україна-НАТО було підписано новий документ: «Поглиблення співпраці Україна—НАТО: короткотермінові заходи», котрий визначатиме подальші стосунки України з Північноатлантичним альянсом. Цей документ впроваджує початок нового - "інтенсифікованого" - діалогу.

Повна офіційна назва Інтенсифікованого діалогу (ІД) - "Інтенсифікований діалог з НАТО з питань набуття членства". Концептуальні основи ІД закладені положеннями Мадридської декларації євроатлантичної безпеки та співробітництва, яку було прийнято на Мадридському самміті НАТО у липні 1997 року.

На підтвердження зобов'язання щодо відкритості НАТО для нових членів відповідно до Статті 10 Північноатлантичного договору (§ 8 Мадридської Декларації) та з метою дотримання цього зобов'язання, НАТО підтримуватиме активні відносини з тими націями, які висловлять інтерес до членства в НАТО, а також; з тими, хто може висловити намір щодо членства у майбутньому, а також продовжуватиме інтенсифікований діалог Альянсу з тими націями, які бажають набуття членства в НАТО та з тими, які мають намір вести діалог з НАТО з питань набуття членства. З цією метою Інтенсифікований діалог охоплюватиме широке коло політичних, військових, фінансових та безпекових питань, пов'язаних з можливим членством в «НАТО, без жодних зобов'язань щодо будь-якого можливого рішення Альянсу».

У 1997 році з метою досягнення спільного розуміння тлумачення змісту ІД в НАТО було узгоджено внутрішній документ. Основні його положення зводяться до наступного:

- всі Партнери, окрім запрошених до переговорів щодо членства, які бажають набуття членства в НАТО або мають намір вести діалог з НАТО з питань, пов'язаних з членством в НАТО, можуть взяти участь у заходах в рамках ІД;

- ІД включатиме засідання в рамках РСАП, а також: періодичні зустрічі з Північноатлантичною Радою на рівні послів, Міжнародним секретаріатом НАТО та іншими органами НАТО, у разі необхідності;

- будь-яка країна-партнер, яка має намір приєднатися до діалогу і яка поки що не надала свій документ для початкового обговорення (Initial Discussion Paper), буде запрошена зробити це в якості першого кроку. Після цього заходи в рамках ІД будуть проведені відповідно до модальностей, визначених цим документом, починаючи, принаймні, з одного засідання з Групою НАТО, призначеною для цього.

Зустрічі та завдання в рамках ІД охоплюватимуть широке коло політичних, військових, фінансових та безпекових питань, пов'язаних з питаннями членства в НАТО, без жодних зобов'язань щодо будь-якого можливого рішення Альянсу на будь-якому етапі.

Засідання в рамках ІД мають дозволити країнам, що претендують на членство, пояснити реальний зміст їх намірів та надати додаткову інформацію з відповідної проблематики. Засідання проводитимуться у загальному контексті попередніх засідань в рамках ІД, але додатково будуть взяті до уваги дух та буква параграфу 8 Мадридської декларації, а також результати попередніх зустрічей. Під час засідань з Групою НАТО відповідна загальна транспарентність процесу в рамках ІД стосовно інших країн-партнерів забезпечується шляхом оглядових брифінгів з цього приводу під час регулярних засідань у форматі РСАП (на рівні послів, Політкомітету або Політико-військового керівного комітету) або, у разі необхідності, засідань у форматі “ad hoc” для заінтересованих партнерів.

Країни-члени НАТО зі свого боку мають використати ці зустрічі як можливість для діалогу, без жодних зобов'язань щодо будь-якого еventуального рішення, прийнятого шляхом консенсусу, стосовно можливості конкретної країни-партнера бути запрошеною розпочати переговори з НАТО щодо вступу.

Партнери, що беруть участь в ІД, будуть запрошені надати напередодні будь-якого засідання в рамках ІД з Північноатлантичною радою на рівні послів або з Групою НАТО, стислий (3-4 стор.) виклад сучасного стану питання, яке порушується цією країною-партнером.

Прийняття документу «Поглиблення співробітництва Україна—НАТО: короткотермінові заходи», який запроваджує формат Інтенсифікованого діалогу між Україною та НАТО є першим етапом на шляху до членства. Його цінність полягає в тому, що це

- офіційний формат відносин, сутність якого не «особливе партнерство», а «членство», що має принципове значення;
- можливість постійно отримувати консультації та допомогу від НАТО;

Зі свого боку НАТО чекає, що під час ІД Україна має стати прозорою і зрозумілою для цієї євроатлантичної структури. В тому числі й під час обговорення таких специфічних тем, як різноманітні аспекти співробітництва спецслужб України й Росії, взаємопроникнення україно - російського військово - технічного співробітництва.

Однак є певні проблеми, які в основному стосуються того, що:

- ІД ґрунтується лише на консультаціях, суть яких полягає в роз'ясненні з боку НАТО особливості та наслідки підготовки до членства й вступу тому;
- ІД має сенс лише в тому випадку, якщо він триватиме недовго, до року, з подальшим приєднанням до ПДЧ, інакше це знову буде лише декларація;
- пропонуючи країні-партнеру початок ІД, Альянс не бере на себе жодних зобов'язань;
- вважається, що не дивлячись на демократичні зміни в Україні, вона не готова до жорсткого моніторингу й значних фінансових витрат, який передбачається в ПДЧ з боку Альянсу;
- існує певна група країн-членів НАТО - противників вступу України з окремих причин;

До країн, в яких прискіпливо ставляться до вступу України в НАТО належать Франція, Бельгія, Німеччина, Італія, Іспанія та Португалія, ймовірно Великобританія. Причин такого ставлення декілька.

Для Франції Бельгії та Німеччини (хоча Німеччина в цьому питанні займає окрему позицію) – це російський фактор, оскільки:

По-перше, у випадку ж із Україною російський чинник набуває вигляду якоїсь нездоланної перешкоди. Якщо країни Балтії були першими з пострадянських, то Україна може стати першою з країн СНД, яка в такому разі приречена на розвал. Виходячи із нової російської доктрини стосовно країн СНД, Росія буде спричиняти жорсткий тиск на Україну.

По-друге, Росія, в основному через економічний тиск, буде робити все можливе з метою недопущення виходу України зі сфери російського впливу (як там вважають).

По-третє, для певних країн відносини із Росією важливіші й тому членство України в НАТО може бути принесене в жертву.

По-четверте, з одного боку, підтримка США є важливою, однак для великих європейських країн, особливо Франції, вона завжди мала вигляд тиску й нав'язування американської позиції. До того ж на даний час готується дворічний план україно-американського військового співробітництва, який побічно буде пов'язаний із ПДЧ, а це зачіпає оборонно-промислові інтереси Росії.

Щодо Німеччини, то певні негаразди на кшталт скандалу із виданням віз нелегалам Посольством Німеччини в Україні, особливі економічні стосунки із Росією (в загальному балансі споживання газу Німеччини 40% належить російському газу) можуть негативно позначитись на німецькій позиції щодо вступу України. Для Італії, Португалії та Іспанії – це створення іміджу України як держави-постачальника нелегальної міграції, що сприймається як джерело «м'якої небезпеки».

Таким чином, особливого значення набуває рівень виконання Цільового плану 2005. На засіданні Комісії Україна-НАТО було визначено, що він є найбільш конкретним, складається з 277 заходів та містить, зокрема, те, що на даний час є важливим саме для України:

- посилення демократичних інституцій, з повним використанням механізмів Плану дій та щорічних цільових планів;
- поновлення політичного діалогу, поглиблення співробітництва з проведення реформ у сфері безпеки та оборони;
- посилення зусиль публічної дипломатії, а також посилення соціально-економічного впливу в оборонній реформі, зокрема забезпечення експертними порадами для українського оборонного промислового комплексу з метою допомогти його адаптації до нових ринкових реалій, інтеграцію в євроатлантичний ринок, включаючи застосування євроатлантичних стандартів у сфері контролю за експортом озброєнь.

Крім того, необхідно намагатись змінити позицію країн-противників членства України так, щоб уже восени, під час чергового засідання комісії Україна—НАТО, вони були готові вести розмову про ПДЧ. В цьому плані має значення створення та зміцнення українського лобі в НАТО не тільки через дипломатичні зусилля, але й можливо українську діаспору в країнах-членах НАТО. Крім того, для країн-членів НАТО буде мати значення процес проведення політичної реформи й особливо парламентських виборів 2006 р., оскільки вважається, що якщо на

виборах переможуть опозиційні теперішній владі партії, сформований ними кабінет міністрів може згорнути україно-натовське співробітництво.

Особливу увагу у внутрішньому плані треба зробити на підсилення інформаційної політики та реалізацію повноцінної державної інформаційної політики щодо громадян України. Україна повинна буде в процесі ІД:

- показати НАТО, яке місце вона має зайняти в Альянсі в разі вступу, тобто практичний зміст наслідків для НАТО процесу розширення;
- підготувати Початковий документ для обговорення (Initial Discussion Paper), у якому мають бути дані відповіді на запитання, викладені у Дослідженні з питань розширення НАТО 1995 р.;
- показати яким чином Україна збирається робити свій внесок в колективну безпеку НАТО й детально дослідити всі аспекти цього питання шляхом двостороннього діалогу.

Заходи, окреслені документом «Поглиблення співпраці Україна—НАТО: короткотермінові заходи», визначені за певними категоріями, тобто в цих напрямках від України чекають конкретних результатів, за якими стоятиме питання доцільності залучення України до ПДЧ. Позитивним в цьому документі є те, що він конкретний. Якщо стисло виділити основні напрямки, то вони стосуватимуться:

- зміцнення виконавчого, законодавчого та громадського контролю над структурами оборонного та безпекового сектору, з якими співпрацює НАТО,
- розширення свободи ЗМІ, та виборчу і судову реформи,
- проведення всеосяжного огляду досягнень,
- забезпечення позитивного зворотного зв'язку щодо успіхів, конструктивної критики та рекомендацій.
- вироблення спільної позиції щодо конкретних спільних політичних та безпекових занепокоєнь, особливо стосовно "заморожених" конфліктів
- зосередження на цілеспрямованому практичному співробітництві, зокрема участі в місіях НАТО, а також з питань контролю над озброєннями, експортного контролю та нерозповсюдження ЗМУ;
- підвищення поінформованості громадськості
- проведення всеосяжного огляду національної безпеки стосовно цілей, завдань та функцій усіх безпекових структур, з якими співробітничав НАТО з метою реформування розвідувального сектору відповідно до євроатлантичних стандартів, демілітаризації структур внутрішньої безпеки, розвитку цивільного особового складу для призначення як на ключові так і на експертні посади в українських безпекових інституціях,
- посилення спроможностей з формулювання політики та розширення знань цивільного суспільства і його можливостей щодо нагляду.
- формування інноваційного мислення щодо важливості оборонної реформи, особливо навчання у навчальних закладах НАТО
- вироблення конкретної стратегії публічної дипломатії, розвитку кращого розуміння громадськістю пов'язаних з НАТО питань, збільшення обізнаності щодо позитивних зрушень у співробітництві Україна-НАТО,
- розробки та виконання програм щодо звільнення, виходу у відставку та перекваліфікації службовців Збройних Сил та інших структур безпеки,

- адаптації до нових ринкових реалій, переходу до виробництва продукції цивільного призначення та його інтеграції в євроатлантичне ринкове середовище, в тому числі шляхом застосування євроатлантичних стандартів у сфері контролю над експортом озброєнь.
- пошуку додаткових ресурсів для Трастового фонду ПЗМ.

Отже, Україні необхідно наявно показати реальні досягнення за всіма цими пунктами. Якщо в процесі консультацій в рамках ІД Україна цього не виконає ні про який ПДЧ мова між Україною та НАТО не піде.

Якщо буде упущений сприятливий момент третя хвиля розширення піде в напрямку балканського вектору, а Україна буде шукати альтернативні шляхи забезпечення національної безпеки, але вже не через НАТО, можливо шляхом двостороннього співробітництва зі США та сусідами на кшталт Польщі. Підлягатиме сумніву й європейська інтеграція України, тобто вступ до ЄС, оскільки втрата довіри буде остаточна.

Отже, Україна певним чином має особливий шлях набуття членства, оскільки жодна країна не започатковувала до приєднання до ПДЧ Плану дій, який має Україна й який максимально наближений до нього. Крім того, Україна виконує вже третій цільовий план в рамках Плану дій Україна-НАТО, які також за змістом максимально наближені до Щорічних національних програм («Annual National Program»). На сьогодні стосунки Україна – НАТО знаходяться на такій стадії розвитку, що нинішній рівень співпраці вже залишив рівень ІД далеко позаду і, за експертними оцінками, значною мірою відповідає рівню ПДЧ.

Відповідно до появи новий загроз в сфері безпеки й зміни пріоритетів НАТО й зони відповідальності Альянсу, а також до широкомасштабної трансформації, яка відбувається, кожна країна-член НАТО може визначити для себе сферу, де вона традиційно має переваги. Відповідно буде визначатись її роль в складі Альянсу – «користувача» або «постачальника» безпеки, а також, майбутня роль в процесі прийняття політичних рішень. З огляду на це, для НАТО особливого значення набуває майбутня спеціалізація країн, які претендують на членство, оскільки від цього буде залежати рішення про доцільність або недоцільність такого членства. Такою спеціалізацією для України у воєнній сфері може бути стратегічна транспортна авіація, засоби розвідки, космічні технології, ефективні системи зв'язку та обмін інформацією.

Особливого значення участь підрозділів збройних сил України в миротворчих місіях НАТО на кшталт підтримки антитерористичної операції НАТО в Середземному морі “Активні зусилля”. В рамках місії „Активне намагання” НАТО реагує на ризики, пов’язані із торгівлею або використанням терористами ядерної, хімічної, біологічної зброї, засобів доставки й пов’язаних матеріалів.

В майбутньому Україна здатна виділити спеціальні підрозділи до Силах реагування НАТО (СРН), наприклад, в складі Батальйону хімічного, біологічного, радіологічного та ядерного захисту (ЗХБРЯ) СРН, на чолі із Чехією, або українського компоненту в багатонаціональних формуваннях, на кшталт

УкрПолЛитбат, рішення про формування якого прийнято у Вільнюсі у квітні 2005 року.

Спеціалізація країни в окремих сферах надає кращої можливості щодо досягнення рівня взаємосумісності дій підрозділів і частин із силами НАТО через участь в спільних місіях та навчаннях. Наприклад, рішення України взяти участь в операції "Активні зусилля" відповідно до підписаного документа, зобов'язує нашу країну досягти сумісності своїх Збройних сил зі збройними силами НАТО.

Висновки

Аналіз етапів розширення НАТО дозволяє зробити висновок, що на даний час цей процес набув власних характерних рис. З початку існування НАТО й до закінчення „холодної війни” приєднання нових членів до Альянсу відбувалось виходячи зі стратегічних міркувань необхідності для НАТО членства тієї чи іншої країни, звісно, з урахуванням змін в міжнародній ситуації.

Після закінчення „холодної війни” був розпочатий процес, який саме й був названий „розширенням”. Він також мав особливості й проходить у формі так званих „хвиль” розширення. Перша „хвиля” – вступ до НАТО Польщі, Чехії та Угорщини – не тільки знаменувала собою початок процесу розширення, а була, ймовірно, самою складною для країн-кандидатів, оскільки на той час не були вироблені умови, процедури й інструменти розширення, які існують сьогодні.

Країни другої „хвилі”, які приєднались до Альянсу в квітні 2004 року, вже діяли згідно Плану дій заради членства. Крім цього, друга „хвиля” була безпрецедентно великою: ще ніколи до НАТО не вступала така кількість країн. Це становило певні труднощі та викликало побоювання відносно того, чи не послабить це НАТО, адже набагато збільшувалась зона відповідальності щодо якої діє стаття 5 Північноатлантичного Договору. Виникали питання чи будуть ці країни „постачальниками”, а не „користувачами” безпеки, чи не внесе це розлад у трансатлантичну єдність в процесі досягнення консенсусу під час прийняття політичних рішень. Оскільки двері Альянсу залишаються відчиненими, можна прогнозувати й третю „хвилю” розширення, яка, ймовірно, також буде унікальною.

Розглядаючи досвід вступу в НАТО країн другої „хвилі” щодо оборонних та військових питань можна зробити висновок, що для здійснення оборонної та військової реформ важливого значення мало започаткування програми "Партнерство заради миру", Процесу планування та оцінки сил, Плану дій заради членства тощо. На шляху здійснення реформ виникало багато проблем, які необхідно було вирішувати. Тому досвід країн саме другої „хвилі” є таким важливим. Крім того, з боку НАТО оборонна реформа в країнах-кандидатах розглядалась не як засіб вступу, а як процес, необхідний для створення в цих країнах боєздатних збройних сил, спроможних забезпечувати власну безпеку, приймати участь в колективній безпеці, коли буде необхідно, а також мати спроможність діяти в операціях під проводом НАТО. З огляду на те, що процес реформ триває в цих країнах й після вступу, важливим було також визначення ролі в НАТО цих країн у військовому сенсі, оскільки вступ до НАТО це не кінець процесу, а тільки початок.

Попри всі труднощі, країни другої „хвилі” розширення досягли значного прогресу в оборонній та військовій реформах. Вони створили механізм

демократичного цивільного контролю над збройними силами і стали активними учасниками міжнародних операцій з підтримки миру на Балканах та в інших регіонах. У межах одного десятиріччя балтійські республіки перетворилися з держав, що не мають збройних сил, на учасників місії під проводом НАТО у Боснії, Герцеговині та Косові. Деякі з країн мають значний потенціал для співпраці, або уже роблять унікальний фаховий внесок у виконання таких мало опрацьованих завдань як захист від ядерної, біологічної та хімічної зброї, операції з розмінування тощо.

Країни другої „хвилі” розширення першими пройшли процедуру досягнення членства, приєднавшись й діючи за Планом дій заради членства. Було досягнуто значного прогресу щодо здійснення військової та оборонної реформ, а саме: прийняті нові доктринальні документи, які регламентують на законодавчому рівні питання національної безпеки та оборони; здійснено заходи щодо реорганізації (або створення) збройних сил, розпочато (оскільки процес ще триває) перехід на стандарти НАТО щодо командування, управління та зв'язку й досягнення оперативної сумісності; підготовлено підрозділи для участі в місіях під проводом Альянсу тощо. Не всі зобов'язання були виконані до вступу в НАТО, й процес реформування в цих країнах триває й після вступу. Але досвід дій за ПДЧ країн, що вступали під час другої „хвилі” цінний й вартий для застосування країнами, які виявили бажання вступати до НАТО.

На вступ до НАТО претендують Хорватія, Македонія та Албанія - країни, які вже приєдналися до Плану дій заради членства й погодилися діяти спільно за цим Планом, надавати одна одній допомогу щодо вступу, згідно укладеної між ними „Спільної стратегії вступу до НАТО”. Вони також разом розвиватимуть військовий потенціал, необхідний для участі в операціях НАТО. Однак, існує ціла низка проблем як внутрішнього, так і зовнішнього плану, які цим країнам ще треба вирішити. Оскільки рішення щодо вступу до НАТО завжди ухвалюються Альянсом у кожному конкретному випадку відповідно до здатності країни-кандидата у разі вступу виконувати обов'язки та зобов'язання, що походять від членства, то такий крок важливий лише для самих цих країн, бо НАТО буде продовжувати оцінювати кожну країну кандидата індивідуально. Однак стосовно Хорватії, Албанії та Македонії така спільна стратегія є дуже важливою, оскільки однією з основних вимог Плану дій заради членства є відсутність регіональних конфліктів, територіальних претензій, існування добросусідських відносин, що на даний час відсутні між Македонією та Албанією.

Країни Кавказького регіону також виявили бажання вступу до НАТО, особливо Грузія. Виходячи із рішень Стамбульського самміту НАТО 2004 р. щодо приділення особливої уваги зміцненню партнерства в стратегічно важливих регіонах Кавказу й Середньої Азії, можна зробити висновок, що НАТО зацікавлена у продовженні допомоги цим країнам щодо набуття членства. Однак цей регіон не

тільки важливий зі стратегічної точки зору, але й проблемний в контексті визначених на сьогодні загроз безпеці. Крім того, зростає увага Заходу до регіональних конфліктів на Кавказі, які дестабілізують ситуацію в країнах, що вступили в минулому році в НАТО, ті існують наміри відлучити Росію від миротворчого процесу на Кавказі й завершити його на власних умовах, спираючи на регіональних партнерів. Проте, очевидно, що Росія ані за власним бажанням, ані під тиском не відійде від участі у вирішенні проблем даного регіону.

Український шлях набуття членства в НАТО також має власні характерні риси. Жодна країна не започатковувала до приєднання до ПДЧ Плану дій, який має Україна й який максимально наближений до нього. Крім того, Україна виконує вже третій Цільовий план в рамках Плану дій Україна-НАТО, які також за змістом максимально наближені до Щорічних національних програм («Annual National Program»). На сьогодні стосунки Україна – НАТО знаходяться на такій стадії розвитку, що нинішній рівень співпраці вже залишив рівень інтенсифікованого діалогу позаду і, за експертними оцінками, значною мірою відповідає рівню ПДЧ. До того ж, як українською стороною, так і з боку НАТО, констатується той факт, що саме зобов'язання щодо військових та оборонних вимог, окреслені у відповідному розділі ПДЧ, Україною виконуються. Проблеми щодо просування на шляху набуття членства існують щодо політичних, економічних та питань ресурсів.

Джерела та література

1. Study on NATO Enlargement /Meeting of the North Atlantic Council at the level of the Heads of State and Government. – Brussels. – 1995.
<http://www.nato.int/docu/basictxt/enl-9501.htm>
2. The Alliance's Strategic Concept. Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999
<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>
3. Membership Action Plan approved by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council
<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-066e.htm>
4. James M. Goldgeier. Not when but who //NATO Review. Spring 2002
5. Speech by NATO Secretary General Lord Robertson at the Estonian Atlantic Treaty Organisation 24 March 2003
<http://www.nato.int/docu/speech/2003/s030324a.htm>
6. A Charter of Partnership Among the United States of America and the Republic of Estonia, Republic of Latvia, Republic of Lithuania was signed in Washington, DC, on 16 Jan. 1998.
7. Latvia's Goal – Membership in North Atlantic Treaty Organisation // <http://www.mod.gov.lv/index.php?pid=12191>
8. Timetable for Completion of Reforms // <http://www.mod.gov.lv/index.php?pid=121911>
9. Latvia's Annual National Program 2000. Summary // <http://www.mod.gov.lv/index.php?pid=13138>
10. Latvia's Annual National Program 2001. Executive Summary // <http://www.mod.gov.lv/index.php?pid=13140>
11. Latvia's Annual National Program 2002. Summary // <http://www.mod.gov.lv/index.php?pid=13141>
12. Latvia's Annual National Program 2003. Summary // <http://www.mod.gov.lv/index.php?pid=13111>
13. National Strategy for Integration of the Republic of Slovenia into NATO // <http://nato.gov.si/eng/documents/national-strategy>
14. Annual National Programme of the Republic of Slovenia for the Implementation of the Membership Action Plan 2002 - 2003 (Executive Summary) // <http://nato.gov.si/eng/documents/action-plan-2002-2003>
15. Annual National Programme of the Republic of Slovenia for the Implementation of the Membership Action Plan 2003 - 2004 (Executive Summary) // <http://nato.gov.si/eng/documents/action-plan-2003-2004>
16. Security Strategy of the Slovak Republic // <http://www.mosr.sk/index.php?page=184>
17. The National MAP of Slovakia // <http://www.mosr.sk/index.php?page=187>

18. Annual National Plan of Preparation for Romania's Integration into NATO // <http://www.mae.ro/index.php?unde=doc&id=5009>
19. Prague Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council / Prague Summit and NATO's Transformation. – Brussels. – 2003
20. Istanbul Summit Reader's Guide // <http://www.nato.int/docu/#Reference>
21. Declaration of the Ministers of Foreign Affairs of the Republic of Albania, the Republic of Croatia and of the Republic of Macedonia. Dubrovnik, March 7th, 2003 // <http://www.mfa.hr/MVP.asp?pcpid=1181#nato>
22. Macedonia and the Membership Action Plan (MAP) // <http://www.morm.gov.mk/english/RoadtoNATO/actionplan.htm>
23. Annual National Program for Accession of the Republic of Macedonia in NATO 2002 – 2003 // <http://www.morm.gov.mk/english/Assets/anp.pdf>
24. Annual National Program for Accession of the Republic of Macedonia in NATO 2003 – 2004 // <http://www.morm.gov.mk/english/annualnational.htm>
25. NATO-Ukraine Action Plan / Prague Summit and NATO's Transformation. – Brussels. – 2003.
26. NATO-Ukraine 2003 Target Plan in the Framework of the NATO-Ukraine Action Plan. – 24 March 2003. <http://www.nato.int/docu/basic/txt/b030324e.pdf>
27. Цільовий план Україна-НАТО на 2003 р. у рамках Плану дій Україна-НАТО // <http://www.nceai.gov.ua/target/t-plan/tp2003.doc>
28. Цільовий план Україна-НАТО на 2004 р. у рамках Плану дій Україна-НАТО // <http://www.nceai.gov.ua/target/t-plan/tp2004.doc>
29. Цільовий план Україна-НАТО на 2005 р. у рамках Плану дій Україна-НАТО // <http://www.nceai.gov.ua/target/t-plan/tp2005.doc>
30. Поглиблення співпраці Україна - НАТО: короткотермінові заходи // http://www.mfa.gov.ua/integration/?nato/short_time
31. The Second Wave of NATO Expansion and Post-Soviet Area Transformation: View from Ukraine // The Dnipropetrovs'k Branch of the National Institute for Strategic Studies. - Dnipropetrovs'k, 2000.
32. James M. Goldgeier. Not when but who // NATO Review. Spring 2002
33. Steven Woehrel, Julie Kim, and Carl Ek. NATO Applicant States: A Status Report. Report for Congress. Updated April 25, 2003
34. Jüri Luik, Estonian Minister of Defence. Membership Action Plan (MAP). On the road toward NATO // Baltic Defence Review 2/1999
35. Zvonimir Mahecic. Aspiring to NATO membership // NATO Review. Winter 2003
36. Andrew Cottey, Timothy Edmunds and Anthony Forster. Beyond Prague // NATO Review. Autumn 2002

37. Andrzej Karkoszka. Following in the footsteps // NATO Review. Spring 2002
38. Adrian Pop. Romania's challenge // NATO Review. Spring 2003
39. Nano Ruzin. Looking forward to a Balkan Big MAC // NATO Review. Summer 2003
40. Enhancing security and extending stability through NATO enlargement // http://www.nato.int/docu/enlargement/html_en/enlargement01.html
41. "NATO-Ukraine: a distinctive partnership" // http://www.nato.int/docu/nato-ukraine/html_en/nato_ukraine01.html
42. Thomas S. Szayna. The Future of NATO and Enlargement // RAND Publication CT-196. – 2002.
43. Thomas S. Szayna. NATO Enlargement, 2000-2015: Determinants and Implications for Defense Planning and Shaping // RAND Publication MR-1243-AF. – 2001.
44. Our Way to NATO Published Ministry of Defence Republic of Macedonia // <http://www.morm.gov.mk/assets/natopub.pdf>

45. Брежнева Т., Їжак О., Шевцов А. Євроатлантична інтеграція України: військово-політичні аспекти. – Дніпропетровськ, 2003.
46. Україна на шляху до НАТО: через радикальні реформи до набуття членства / За ред. Г.М. Перепелиці. – К., 2004.
47. Кравченко В. Ритуальна ініціація / Дзеркало тижня. – № 15 (543). - 2005. – 23 квітня – 06 травня.